

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «РОЛЬ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ І ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕННИМ ОСОБАМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»**

Здобувачки 2 курсу МДСРЗ групи
Ступеня вищої освіти магістра
Галузі знань 23 Соціальна робота
Спеціальності 231 Соціальна робота
ООП «Соціальна робота.Психологія»
Дзюбак Анастасії Петрівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник: Попова О. В.
кандидат філософських наук, доцент
кафедри психології та соціальної роботи

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.....	8
1.1. Історичний контекст соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. ...	8
1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадські організації», «воєнний стан	18
1.3 Принципи та методи дослідження соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадянських організаціях в умовах воєнного стану	26
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ..	34
2.1. Законодавча база соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях.....	34
2.2. Зміст, специфіка та надання послуг соціальної роботи в благодійних фондах та громадських організаціях для ВПО	46
2.3. Професійна компетентність фахівців соціальної роботи у наданні соціальної допомоги ВПО в благодійних фондах.....	53
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ГРОМАДЯНСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ФОНДАМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	59
3.1 Організація та аналіз результатів емпіричного дослідження діяльності ГО «ВІСЬ» у контексті надання послуг ВПО у Вінниці	59
3.2.Рекомендації щодо оптимізації діяльності благодійних фондів у сфері допомоги ВПО	64
3.3.Організаційна структура і зміст соціального проекту «Швидка підтримка».....	68
Висновки до третього розділу	74
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема внутрішнього переміщення людей внаслідок збройних конфліктів, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій є глобальним викликом сучасності. За даними Центру моніторингу внутрішнього переміщення (IDMC), у 2020 році у світі налічувалося близько шістдесят мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО). З 2014 року Україна стикається з масштабним внутрішнім переміщенням через конфлікт на сході країни та анексію Криму, а нова хвиля ВПО виникла через повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році.

ВПО є особливо вразливою категорією, яка потребує комплексної соціальної підтримки та захисту. В Україні соціальну роботу з переселенцями здійснюють як державні установи, так і громадські та благодійні організації. Важливу роль у наданні адресної допомоги та психосоціальної підтримки цій категорії громадян відіграють благодійні фонди та громадські організації. Проте наразі бракує досліджень, які б комплексно аналізували специфіку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми, особливо в благодійних фондах та громадських організаціях в Україні. Крім того, актуальність дослідження посилюється необхідністю вивчення та поширення передового досвіду соціальної роботи з ВПО, напрацьованого та громадськими організаціями та благодійними фондами України. Саме в кризових ситуаціях виробляються інноваційні підходи та методи роботи, які можуть бути корисними в соціальній роботі загалом. Систематизація та аналіз досвіду роботи та громадських організацій та благодійних фондів з переселенцями дозволить виявити ефективні стратегії та моделі, які можна адаптувати та впровадити в інших організаціях та регіонах України.

Іншим аспектом актуальності дослідження є необхідність посилення координації та партнерства між різними суб'єктами соціальної роботи з переселенцями, зокрема між благодійними фондами, державними

установами та громадськими організаціями. Ефективність допомоги вразливим верствам населення в умовах гуманітарних криз значною мірою залежить від налагодження співпраці та синергії між різними суб'єктами. Аналіз досвіду та потреб благодійних фондів у цьому аспекті може сприяти розробці механізмів та платформ для такої координації.

Зрештою, актуальність дослідження визначається необхідністю привернення уваги суспільства та держави до проблем переселенців та ролі благодійних фондів та громадських організацій у їх вирішенні. Соціальна робота з незахищеними верствами населення має супроводжуватися активною адвокаційною діяльністю, спрямованою на захист їхніх прав та інтересів. Дослідження особливостей роботи та громадських організацій та благодійних фондів з переселенцями можуть стати основою для інформаційних кампаній та адвокаційних ініціатив, спрямованих на мобілізацію ресурсів та підтримку цієї категорії громадян.

Отже, актуальність теми зумовлена кількома важливими факторами. По-перше, проблема внутрішнього переміщення стала актуальною як в Україні, так і в світі, і особливо гостро ця проблема стоїть зараз в умовах невизначеності. Водночас, існує нагальна потреба удосконалення системи соціальної роботи з внутрішніми мігрантами з урахуванням їхніх особливих потреб та з урахуванням міжнародного досвіду у цій сфері. Крім того, важливим аспектом є необхідність наукового осмислення ролі благодійних фондів та громадських організацій у соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб та розробки практичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності їх діяльності. Тому дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в громадських організаціях та благодійних фондах України є важливим і своєчасним, оскільки дозволить поглибити наукові знання в цій сфері та сприятиме вдосконаленню практичної соціальної роботи з цією категорією громадян.

Проблемна ситуація полягає в тому, що, незважаючи на зусилля, існують проблеми та обмеження в організації ефективної соціальної роботи з

внутрішньо переміщеними особами, особливо під час війни. Такі виклики включають обмежений доступ до ресурсів, труднощі у спілкуванні та координації між організаціями, а також потребу в спеціалізованих програмах, які відповідають унікальним потребам внутрішньо переміщених осіб.

Об'єкт дослідження складає комплекс засобів підтримки внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Предмет дослідження: соціальна робота з ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити соціальну роботу, що здійснюється благодійними фондами та громадськими організаціями з ВПО. Згідно з метою маємо такі **завдання**:

- проаналізувати історичний контекст соціальної роботи з ВПО;
- визначити основні поняття дослідження, такі як «соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадські організації», «воєнний стан»;
- проаналізувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях, особливо в умовах воєнного стану, включаючи оцінку використаних підходів та інструментів;
- дослідити законодавчу базу соціальної роботи з ВПО у благодійних фондах та громадських організаціях;
- визначити зміст, специфіку та механізми надання соціальних послуг ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях, визначити основні види послуг та форми підтримки;
- конкретизувати виклики соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях в умовах воєнного стану;
- визначити професійну компетентність фахівців соціальної роботи у наданні соціальної допомоги ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях;
- організувати та провести емпіричне дослідження діяльності благодійних фондів та громадських організацій у наданні послуг ВПО в Вінниці, з метою оцінки практик та ефективності наданої допомоги;

- проаналізувати результати емпіричного дослідження, включаючи оцінку задоволеності ВПО наданими послугами, а також ефективності роботи благодійних фондів та громадських організацій;

- розробити рекомендації щодо оптимізації діяльності благодійних фондів та громадських організацій у сфері допомоги ВПО, спрямовані на покращення якості та доступності соціальних послуг.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що інтегративний підхід у соціальній роботі з ВПО, який включає комплексну підтримку та індивідуальний підхід, значно покращує їх соціальний та психологічний добробут.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні положення низки психологічних, соціологічних юридичних, економічних та історичних робіт. Проблема співвідношення благодійності та соціального захисту має комплексний характер та знаходить своє відображення в великому масиві публікацій вітчизняних та західних дослідників.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань був використаний комплекс методів дослідження:

теоретичні (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження);

емпіричні:

методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерса і Р. Даймонда;

методика «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» Спілбергера-Ханіна дослідження вираженості особистісної тривожності у ВПО.

методи кількісної та якісної обробки даних (критерій рангової кореляції Спірмена) за допомогою програми SPSS 17.0

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження:

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

1. Уточнений зміст та значення понять «соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадські організації», «воєнний стан» тощо;
2. досліджено систему соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, постраждалих внаслідок російськоукраїнської війни;
3. уточнено зміст, специфіку та механізми надання соціальних послуг ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях;
4. проведено комплексний аналіз та проведена оцінка роботи благодійних фондів та громадських організацій з ВПО;
5. проведене емпіричне дослідження головних проблем та психологічного стану ВПО;
6. розроблено авторський соціальний проєкт «Швидка підтримка», який націлений на підвищення ефективності благодійної підтримки

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що її основні положення розширюють методологічний потенціал сучасних принципів соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, постраждалих внаслідок російсько-української війни. Окремі положення роботи можуть бути корисними в процесі розробки навчальних курсів і освітніх компонент у підготовці фахівців у галузі соціальної роботи, наприклад: «Соціальна робота із ВПО», «Соціальна підтримка осіб, постраждалих під час війни», «Вітчизняний досвід соціальної роботи з ВПО».

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи висвітлено в наступній публікації:

Дзюбак А. Благійницька діяльність ГО м. Вінниці щодо вимушених переселенців. Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів кафедри психології та соціальної роботи ВДПУ імені Михайла Коцюбинського.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховують 100 найменувань

(89 українською і 11 англійською мовами), та 2 додатка, 5 рисунків, 1 таблиця. Загальний обсяг роботи 84 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

1.1. Історичний контекст соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Розгляд історичного контексту соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО), варто почати з XVII ст. коли відбулося масове переселення українців до Уралу, Поволжя, а потім до Сибіру, спричинене посиленням культурно-етнічного гніту українського народу польськими феодалами, а також поновленням кріпосного права та ліквідацією козацько-гетьманської держави. В першій половині XIX сторіччя відбувається переселення спричинене кризою кріпосної системи, малоземеллям селянських господарств, промисловим переворотом, активним освоєнням земель Півдня України, а також віддалених окраїн Російської імперії – Зауралля, Сибіру, Забайкалля. Масовий переселенський рух розпочинається з запровадження у 1906 році переселенської політики як одного з головних важелів Столипінської аграрної реформи. Вимушеного характеру набуває переселення під час Першої та Другої світової війни та набуває назву «біженства» та «евакуації».

Відчутне переселення спостерігалось і за період Першої світової війни, про що у своїй роботі Л. Жванко зазначає наступне: «Одним із наслідків Першої світової війни для Української Держави стало перебування на її теренах значної кількості біженців. Їх поява в межах України зафіксована у кінці 1914 – початку 1915 рр. У червні – липні 1915 року у зв'язку із проривом Південно-Західного фронту до українських губерній – Чернігівської, Полтавської, Катеринославської, Харківської, Херсонської – були відправлені вже значні партії біженців з Волині, Поділля, Буковини, Галичини, Гродненщини, Холмщини, Прибалтійських та польських володінь Російської імперії» [14, с. 129].

У ХХ столітті українці зазнали примусових депортацій, евакуацій та переселень, що часто були наслідком воєн, політичних репресій та примусових радянських акцій, як-от депортація 78 тисяч осіб у Західній Україні під час операції «Захід» 1947 року.

Що стосується евакуйованого (не репресованого) населення, то з ним проводилася певна соціальна робота з переміщення і обслуговування. Евакуйованим і біженцям необхідно було надати тимчасове житло, організувати їх харчування, працевлаштування, видачу товарів повсякденного попиту, виплату допомог і пенсій. Здійснювалося квартирновлаштування евакуйованого населення в місцевих сім'ях, з ними ділилися харчами й одягом. Але більшість сучасних істориків вважають, що під час Другої світової війни на території України соціальна допомога біженцям була дуже обмеженою недостатньою. У 1941 році уряд УРСР приділяв значну увагу саме евакуації населення. У першу чергу надавався виїзд компартійцям, інженерам, керівникам, діячам науки, культури та мистецтва, працівники колгоспів. Загалом з територій України було вивезено близько 3.5 мільйонів громадян [13, с. 7-13]. Абсолютно все евакуйоване населення потребувало допомоги, тож уряд повинен був своєчасно надавати пенсії та матеріальну підтримку. Але навіть не зважаючи на певні зусилля соціальне становище більшості біженців залишалося на доволі низькому рівні [12].

Внаслідок радянської окупації, що відбулася на підставі Пакту Молотова-Ріббентропа в 1939-1940 рр. з Галичини до Польщі перейшло 20-30 тис. українських політичних біженців. Центром їх діяльності став Краків. Після окупації Польщі німцями для задоволення потреб українського народу у Генеральному губернаторстві, створеному на її території, виникли десятки комітетів самодопомоги, до складу яких входили переважно члени чи прихильники ОУН, що втекли з Галичини. Навесні 1940 р. ці комітети утворили у Кракові координаційний орган під назвою Український Центральний Комітет, обравши його головою відомого географа Володимира

Кубійовича. “УКЦ являв собою український заклад соціального забезпечення, обов’язки якого полягали в нагляді за хворими, літніми людьми, безпритульними дітьми, в організації громадської служби охорони здоров’я, освіти, у допомозі військовополоненим та у представництві інтересів українських робітників, які виїжджали до Німеччини” [51, с. 104]. Після нападу німців на СРСР та включення Галичини до складу Генерального губернаторства УЦК поширив діяльність і на Галичину.

Одним із підсумків Другої світової війни стало встановлення нових державних кордонів в Європі, зокрема між СРСР і Польщею. Це викликало масове переселення українського населення з Польщі, яке мало певні ознаки насильницького («депортації»). Понад 482 тисячі українців примусово позасудово переселили до УРСР у 1944–1946 роках. Це брутально здійснили комуністичні режими СРСР і Польщі із застосуванням терору, репресій, конфіскації майна, обмеження політичних, соціальних, економічних і культурних прав людей. Виселяли українців у різні регіони УРСР – від Галичини до Причорномор’я, Слобожанщини та Донеччини. Переселені українці переживали матеріальні і моральні труднощі. На нових місцях вони повинні були пристосовуватися до нових умов господарювання. Наприклад, колишні мешканці Прикарпаття і Карпат із традиційним укладом, сформованим у гірських лісистих місцевостях, опинившись у південних областях України, мусили звикати до степового клімату та аграрної культури [43]

Крім того, селянам-господарям укр. важко було призвичаїтися до радянської колгоспної системи. Адже ті, хто ставали колгоспниками, віддавали державі худобу та реманент і користуватися ними для особистих потреб вже не могли. За роботу отримували не гроші, а трудовні. Тому більшість переселенців хоч працювали в колгоспі, але категорично відмовлялися вступати до нього. Багато хто намагався втекти до міст чи промислових містечок, щоб і влаштуватися на підприємствах або залізниці. Прагнули також переїхали в західні області, де ще існувало одноосібне

господарство. Дехто намагався повернутися до Польщі. Але їх затримували на кордоні [43]

Практично всі прибулі в УРСР зіштовхнулися з житловою проблемою. Одиниці змогли придбати житло власним коштом чи у кредит. А інших розміщали по хатах місцевих селян. У колгоспах створювали будівельні бригади для спорудження нового житла або ремонту старого. До робіт залучали і переселенців, однак справа рухалася катастрофічно повільно.

Переселенців до південних областей планували розміщати в колишніх німецьких колоніях. Їх населення вивезли ще на початку війни. Проте на час переселення деякі колонії спалили, інші зайняли для підсобних господарств. Частину будинків у колоніях заселили місцеві колгоспники і різні прибулі, які втратили житло під час війни. Отже вільними залишалися приміщення, непридатні для проживання.

Ті, хто опинився в західних областях, розміщувалися в оселях, покинутих поляками. Але й тут справа рухалася надто повільно. Хіба що сприятливим чинником адаптації у цьому регіоні до кінця 1947 року була можливість вести індивідуальне господарство або працювати у заможних домоволодіннях.

Житлова невлаштованість була не єдиним лихом переселенців. Щодо них чинилися свавілля і беззаконня. Численні приклади таких зафіксовані в документах. Наприклад, у 1945 році траплялися випадки, коли переселенцям вже на другий день прибуття на нове місце вручали повідомлення про здачу державних обов'язкових поставок [43.].

Або щодо довгострокових кредитів на облаштування і звільнення на 2 роки від податків і страхових платежів. Депортованих часто спеціально не інформували про таку державну фінансову підтримку, бо в районах розселення бракувало коштів для кредитів. Ще була одноразова безповоротна виплата на місцях – від 500 до 2 тисяч карбованців на родину. Проте і її «з'їла» грошова реформа 1947 року. Надавали і продуктів та промислові товари, свійських тварин. Відчутною така матеріальна допомога виявилася

під час неврожаю 1946–1947 років. З метою “радянського перевиховання” серед депортованих проводили масово-політичну роботу. Невдоволених комуністичним ладом арештовували та судили як «націоналістичний елемент» [43].

Останнє з примусових переселень українців (воно ж було останньою з цих акцій на території СРСР) відбулося 1951 року. Передумовою цієї масштабної «спецоперації» став договір між СРСР та Польщею про обмін ділянками державних територій, у результаті якого тисячі сімей бойків із заходу було переселено до півдня, без права повернення до рідних домівок.

В 1960-70-ті роки радянська влада відмовилася від практики масового переселення громадян СРСР. Організовані переселення здійснювалися в основному в межах України, проте третина переселенців спрямовувалися в інші республіки СРСР. Наприкінці 1950-х – у 1960-ті рр. до зони безперервного переселення за межі республіки належали 15 областей Заходу, Центру і Північного Сходу. Існувало кілька форм організованих переселень. Перша з них – переселення селянських сімей із густозаселених і земледефіцитних регіонів у такі, які мали великі земельні ресурси. За оцінками, сільськогосподарські переселення становили 7–11% організованих переселень. Більшість переселенців рекрутували на Заході і в Центрі України і спрямовували в південний степовий район республіки або за її межі. У 1949–1970 рр. внаслідок планового переселення змінили місце проживання понад 1,1 млн. осіб. Переселенцям забезпечували безплатний проїзд та провіз майна, надавали земельну ділянку та кредит на будівництво, купівлю худоби. Їх звільняли від сплати податків. Друга форма – організовані набори робочої сили, тобто укладення контрактів для роботи на певних підприємствах, що становили 20–26% організованих переселень. Упродовж 1961–1975 рр. оргнабором було охоплено 1,5 млн мешканців України. Працівників набирали практично в усіх областях (крім південних, тобто регіону сільськогосподарського вселення) і спрямовували в Донецько-Придніпровський індустріальний район або за межі республіки. Третя форма

– громадські заклики, кампанії мобілізації на новобудови добровольців, передовсім молоді. Але всі ці переселення не мали масового та вимушеного характеру, тому проблема соціального забезпечення переселенців була проблемою підприємств, колгоспів та місцевих рад.

Чорнобильська катастрофа займає особливе місце в історії внутрішнього переміщення українського населення. Ця трагедія призвела до масового переміщення населення, змушеного залишити свої домівки через радіоактивне забруднення. Хоча на той час термін «внутрішньо переміщені особи» (ВПО) ще не був широко вживаним, ця подія фактично призвела до появи великої кількості осіб, які відповідали сучасному визначенню внутрішньо переміщених осіб. 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС вибухнув реактор, в результаті чого в атмосферу викинулися радіоактивні речовини. Це призвело до забруднення величезних територій України, Білорусі та інших європейських країн. В результаті стихійного лиха постраждали мільйони людей, понад 100 тис. були евакуйовані з 30-кілометрової зони навколо АЕС [24]. Безпрецедентною проблемою для радянської влади стала евакуація населення із забруднених територій. Населення розселялося в інші області України та інші республіки СРСР. Цей процес супроводжувався багатьма труднощами, оскільки необхідно було забезпечити переселенців елементарними потребами: житлом, роботою, медичною та соціальною допомогою. Особливо важким було становище дітей, які були змушені залишати свої домівки, школи та знайомих. Багато з них отримали психологічну травму через раптове переселення та страх перед невідомим майбутнім. Держава намагалася організувати для дітей-переселенців навчання в нових школах, літні канікули та оздоровлення. Однак рівень підтримки був недостатнім, а віддалені наслідки для здоров'я та благополуччя дітей були недооцінені.

Чорнобильська катастрофа стала першим досвідом роботи з переселенцями в Україні такого масштабу. Хоча на той час не було розвиненої системи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами,

цей трагічний досвід заклав основу для розуміння проблем і потреб переселенців. Уроки, отримані під час ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, були корисними під час наступних хвиль внутрішнього переміщення в Україні, зокрема спричинених конфліктом на Донбасі та повномасштабним вторгненням росії.

З 2014 року, після початку збройного конфлікту на сході України, проблематика внутрішньо переміщених осіб є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. До вивчення різних аспектів цієї теми долучалися такі дослідники, як Сибілла Булеца, Тарас Цимбалістий, Віталій Михайловський, Юлія Артюк, Микола Кобець та інші. Колективна монографія С. Булеца, О. Котляра, Лазура та ін. «Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: внутрішній та міжнародний аспекти» [38] став вагомим внеском у розуміння прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні та країнах Європи. Спочатку дослідники поділили права внутрішньо переміщених осіб на десять груп, які охоплювали широкий діапазон від основних потреб до соціальних, трудових, медичних та освітніх прав. Т. Цимбалістий та А. Блащак у статті «Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні» проаналізували національне та міжнародне законодавство у цій сфері, висвітливши основні характеристики внутрішньо переміщених осіб та проблемні моменти [84]. У своїй дисертації В. Михайловський порівнював соціальний статус внутрішньо переміщених осіб та біженців, а також розглядав міжнародно-правові положення щодо захисту внутрішньо переміщених осіб [41]. Тетяна Семігіна, Юлія Артюк, Ірина Басова, Любов Князькова вивчали питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, Юлія Артюк дослідила поняття, ознаки, форми соціального захисту вимушених переселенців та зарубіжний досвід у цьому напрямку [2]. Антоніна Бобкова [5], Анастасія Волкова [8], Микола Кобець [23], Сергій Комнатний [26] досліджував питання реалізації права внутрішньо переміщених осіб на житло. Зокрема, останній запропонував заходи щодо вирішення житлової проблеми внутрішньо переміщених осіб

під час війни. Олександр Іляшко [17] та Сібїлла Булеца [7] вивчали правове регулювання надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Тобто ще з 2014 року українські науковці активно досліджують різні аспекти правової ситуації, соціального захисту та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Це сприяло вдосконаленню національного законодавства та розвитку механізмів допомоги внутрішньо переміщеним особам. Водночас питання захисту прав людей зі статусом ВПО залишається недостатньо вивченим і потребує подальшого дослідження.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 року, призвело до масштабної гуманітарної кризи та однієї з найбільших хвиль внутрішнього переміщення в новітній історії Європи. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на кінець 2022 року в Україні налічувалося близько 5,9 млн внутрішньо переміщених осіб, що становить близько 14% від загальної чисельності населення країни [52]. Значну частину внутрішньо переміщених осіб становлять діти. За оцінками Міністерства соціальної політики України, на кінець квітня 2024 року майже 20% від загальної кількості зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб становлять діти [80]. Це означає, що більше 5 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки та адаптуватися до нових умов життя та навчання. Перебуваючи в незнайомій обстановці, відірвані від звичного середовища, ці люди відчувають сильний стрес і психологічні труднощі.

Говорячи про історичний контекст роботи благодійних організацій для дітей-переселенців, неможливо оминати діяльність ЮНІСЕФ – Дитячого фонду ООН. Ця організація має довгу історію захисту прав дітей у кризових ситуаціях, у тому числі допомоги внутрішньо переміщеним дітям [18]. ЮНІСЕФ був заснований у 1946 році як Міжнародний дитячий фонд для допомоги дітям, які постраждали від наслідків Другої світової війни в Європі. В Україні ЮНІСЕФ працює з 1997 року, реалізуючи програми в сферах охорони здоров'я, освіти, захисту прав дітей та соціальної політики [89].

З початком конфлікту на Донбасі в 2014 році організація значно розширила свою діяльність, надаючи допомогу сім'ям і дітям, які постраждали від конфлікту та були змушені покинути свої домівки. ЮНІСЕФ забезпечував доступ до освіти для дітей-ВПО, у тому числі через надання освітніх матеріалів, ремонт пошкоджених шкіл і створення безпечних навчальних просторів. Організація також надавала психосоціальну підтримку дітям і їхнім 12 сім'ям, проводила тренінги для вчителів і психологів щодо роботи з дітьми, які пережили стрес. З початком повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році ЮНІСЕФ значно розширив свої програми допомоги дітям-ВПО в Україні. Організація забезпечує доступ до освіти (в тому числі онлайн), психосоціальну підтримку, створення безпечних просторів для дітей, надання гуманітарної допомоги сім'ям тощо. ЮНІСЕФ також працює над зміцненням системи захисту дітей і наданням підтримки сім'ям, щоб попередити розлучення дітей із батьками під час переміщення. Отже, протягом своєї понад 75-річної історії ЮНІСЕФ відіграє ключову роль у захисті прав і забезпеченні потреб дітей, які опинилися в кризових ситуаціях, включаючи дітей-ВПО. Організація має великий досвід роботи в зонах конфліктів і надзвичайних ситуацій по всьому світу, адаптуючи свої програми до специфічних потреб кожного контексту. В Україні ЮНІСЕФ є одним із ключових партнерів держави та громадянського суспільства у наданні допомоги дітям, постраждалим від конфлікту та вимушеного переміщення.

Під час війни в Україні багато благодійних фондів та ініціатив активно долучилися до допомоги ВПО, які опинилися в складних життєвих обставинах [45]. Благодійний фонд «Голоси дітей» зосередив свою діяльність на наданні психологічної та психосоціальної підтримки дітям, які постраждали від війни. Вони створили Telegram-канал «Ми поруч», де інформують про свою роботу та надають адресну гуманітарну допомогу сім'ям із дітьми. Фонд «Твоя опора», який раніше підтримував дітей із вадами серця, під час війни також активно долучився до надання

гуманітарної та медичної допомоги сім'ям з дітьми. Вони потребують фінансової підтримки та волонтерів для продовження своєї важливої місії. Благодійний фонд «Kiddo» збирає кошти на підтримку дітей зі складними діагнозами, а під час війни також організовує збір коштів на комплектування тактичних аптечок, які є життєво необхідними на фронті. Фонд «Запорука» продовжує свою роботу навіть в умовах війни. Вони вивозять пацієнтів за кордон для отримання необхідного лікування та організували гарячу лінію психологічної підтримки, яка працює цілодобово по всій Україні. «Таблеточки» – ще один благодійний фонд, який не припиняє свою діяльність. Вони допомагають онкохворим та онкоцентрам України, надаючи їм необхідну підтримку. Кожен охочий може стати доброчинцем фонду та підтримати їх фінансово. Всеукраїнський проєкт «СпівДія заради дітей» платформи «СпівДія» займається адаптацією та організацією дозвілля ВПО у різних містах України, таких як Чернівці, Івано-Франківськ, Тернопіль, Львів, Хмельницький, Ужгород, Рівне, Луцьк та Вінниця.

Розвиток системи соціальної роботи з категорією дітей ВПО як державного так і недержавного сектора зумовили появу посібника «Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України» яке є одним з перших в Україні видань, присвячених соціальній роботі з ВПО [36]. Він охоплює широке коло питань - від психосоціального стану та потреб ВПО, особливостей отримання ними юридичного статусу та адаптації до нових умов, емоційно-психологічних і поведінкових особливостей дітей, що пережили травматичний досвід, до мультидисциплінарного підходу, компетенцій фахівців, планування та надання допомоги ВПО, роботи з втратою, розвитку навичок подолання кризи та психологічних станів і розладів серед постраждалих від війни. Цей посібник стане в нагоді спеціалістам різних сфер – соціальним працівникам, психологам, педагогам, волонтерам, а також може використовуватись у підготовці студентів відповідних спеціальностей. Отже, історичний контекст соціальної роботи з дітьми ВПО в Україні має глибоке коріння, яке можна

простежити від діяльності закладів суспільної опіки кінця XVIII - початку XX століття до сучасних викликів, пов'язаних з повномасштабним вторгненням росії.

Дослідження багатьох сучасних вчених охоплюють різні періоди та аспекти цієї проблематики, від практик соціальної підтримки на початку XX сторіччя до сучасних механізмів захисту прав ВПО, демонструючи еволюцію підходів до соціальної роботи з дітьми в кризових ситуаціях. Водночас варто зазначити, що сучасні підходи до соціальної роботи з переселенцями ґрунтуються на багаторічному досвіді української соціальної сфери та враховують кращий міжнародний досвід у цій сфері.

1.2. Визначення основних понять дослідження: «соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадянські організації», «воєнний стан»

Ефективне надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО) є важливим завданням сучасної України, особливо в умовах воєнного стану. Значну роль у наданні допомоги беззахисному населенню відіграють благодійні фонди. Тому вивчення методичних засад соціальної роботи з переселенцями в благодійних фондах є актуальним науковим завданням. Одним із перших кроків є визначення основних понять, які охоплює дослідження: «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «благодійні фонди», «громадянські організації», «воєнний стан».

Соціальна робота, згідно за визначенням Європейської асоціації шкіл соціальної роботи, – це навчальна дисципліна та професійна діяльність, яка сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній єдності, а також розширенню можливостей і незалежності людей [79]. В іншому дослідженні підкреслюється, що в останні роки в усьому світі активно відбувається процес професіоналізації соціальної роботи. Світове професійне співтовариство погоджує основні підходи до розуміння сутності соціальної роботи, її цілей і завдань, основних концептуальних засад, спрямованих на формування напрямів її розвитку як науки, освіти, професії. Тетяна Семигіна

у своїй книзі «Сучасна соціальна робота» [78] розглядає поняття «соціальна робота» в трьох основних значеннях: як практична професійна діяльність, що полягає в наданні допомоги та підтримки людям, які опинилися у складній життєвій ситуації; як навчальна дисципліна в процесі підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної допомоги та підтримки населення; як галузь наукового знання, що базується на сукупності концепцій і теорій. Таким же чином тлумачить цей термін автор підручника «Соціальна робота: від теорії до практики» подібно сприймають цей термін [32]. На основі аналізу статті В. Д. Белоусова [4] можна виділити такі ключові ознаки соціальної роботи.

По-перше, соціальна робота – це професійна діяльність, яку виконують соціальні працівники, які повинні відповідати певним стандартам і мати особливі особистісні якості, а саме здатність бути альтруїстичними, але при збереженні професійних кордонів з клієнтом і балансу між роботою та особистим життям, наявність самообслуговування, навички та самоаналіз, здатність створювати та підтримувати соціальне спілкування, а також наявність здорової витримки та терпіння.

По-друге, соціальна робота регулюється законодавством і має правове значення, що свідчить про визнання державою важливості соціальної роботи в забезпеченні соціальної безпеки.

По-третє, соціальна робота – це цілеспрямована діяльність, спрямована на сприяння соціальній солідарності, щоб держава і суспільство не допускали ситуацій, за яких соціально слабші люди залишаються наодинці зі своїми проблемами, а також забезпечення гідного життя людини, що відповідає принципам принципів концепції соціальної безпеки людини і держави.

І нарешті, соціальна робота базується на аксіологічних засадах і повинна відповідати певним стандартам організації та проведення, узгоджуватися з принципами соціальної роботи. Автор наголошує на необхідності створення Етичного кодексу соціальних працівників України, як гарантії їх добросовісності, чесності та соціальної відповідальності [4].

В. Д. Белоусов розглядає соціальну роботу як важливу гарантію соціальної безпеки держави, яка створює умови для гідного життя соціально слабших верств населення та зміцнення соціальної солідарності, але потребує відповідної підтримки з боку держави та суспільства. Отже, «соціальна робота» – комплексне поняття, яке має кілька взаємопов'язаних значень. По-перше, це професійна, практична діяльність, яка полягає в наданні допомоги та підтримки людям, які опинилися у складній життєвій ситуації. По-друге, соціальна робота є навчальною дисципліною в процесі підвищення кваліфікації спеціалістів соціальної допомоги та підтримки населення. По-третє, це галузь наукового знання, заснована на сукупності концепцій і теорій. Соціальна робота також є важливою запорукою соціальної безпеки держави, створення умов для гідного життя соціально слабших верств населення та зміцнення соціальної солідарності. Ця діяльність виконується професійними соціальними працівниками, які повинні володіти особливими рисами особистості та навичками та відповідати певним стандартам. Соціальна робота є цілеспрямованою діяльністю, регламентованою законодавством, має правове значення і визнається державою важливим чинником забезпечення соціальної безпеки. Крім того, «соціальна робота» базується на аксіологічних основах і етичних принципах і вимагає створення спеціальних етичних стандартів для соціальних працівників.

У зв'язку з військовою агресією росії у 2014 році Україна постала перед необхідністю врегулювання статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що призвело до запровадження відповідного законодавства. Проте, ще у 1998 році структури ООН схвалили «Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни» [20; 52]. Вони містять визначення ВПО. Відповідно до них це особи, або групи осіб, яких змусили рятуватися втечею або залишити свої домівки чи місця звичайного проживання в результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, які не перетинали міжнародно визнаних державних

кордонів. Вони передбачають захист від недобровільного \ переміщення, допомогу при переміщенні, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися на всіх фазах процесу, або специфічні для кожної з них [20; 52]

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» був прийнятий у 2014 році для створення правової бази для цієї категорії громадян [59]. Він визначає внутрішньо переміщених осіб як осіб, які з метою уникнення наслідків війни переселилися з одного регіону України в інший, залишаючись на території країни. Таким чином, «внутрішньо переміщені особи» – це члени суспільства, що мають свої особливі потреби та права, що виникли внаслідок наслідків війни. Вони отримують спеціальні соціальні гарантії, зокрема право на безоплатне тимчасове проживання, щомісячну адресну допомогу, соціальні та адміністративні послуги, що важливо для їх стабілізації та інтеграції у безпечне соціальне життя.

Відповідно до тексту Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації «благодійний фонд - це благодійна організація, тобто юридична особа приватного права, установчими документами якої визначено благодійну діяльність в одному або кількох напрямках, визначених цим Законом. Закон. Право як головна мета його діяльності [53].

Благодійні фонди можуть здійснювати один або декілька видів благодійної діяльності. По-перше, безоплатна передача коштів та іншого майна у власність бенефіціарів та безоплатна передача майнових прав бенефіціарам. По-друге, безоплатна передача права користування та інших майнових прав на нерухоме майно та майнових прав вигодонабувачам. По-третє, безоплатна передача доходів від власності та майнових прав бенефіціарам. По-четверте, безкоштовне надання послуг та виконання робіт для пільговиків. По-п'яте, спільна благодійна діяльність та укладення інших договорів (контрактів) про здійснення благодійної діяльності. По-шосте, публічний збір пожертвувань на благодійні цілі. По-сьоме, управління благодійними фондами. По-восьме,

складання заповітів, відмов від заповітів і спадкових договорів на благодійні цілі. По-дев'яте, організація благодійних аукціонів, безготівкових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законодавством. При цьому благодійні фонди не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям або від імені політичних партій, а також брати участь у виборчій агітації. Визначення поняття «благодійність» у різних авторитетних словниках англійської мови передбачає різноманітне розуміння цього терміну [91; 93; 98]. Кембриджський словник описує благодійну організацію як організацію, яка надає фінансову, продовольчу чи іншу підтримку тим, хто її потребує, і включає такі види діяльності, як медичні дослідження, але без прибутку [91]. Словник англійської мови Collins English Dictionary визначає, що благодійна організація або організація спрямована на підтримку людей, які борються з хворобою, бідністю або інвалідністю [93]. Нарешті, Оксфордський навчальний словник визначає благодійну організацію як групу організацій, які допомагають нужденним людям, а також надають допомогу у вигляді грошей, їжі чи інших ресурсів [98].

Громадські організації в Україні діють на основі закону «Про громадські об'єднання» №4572-17 прийнятого 22 березня 2012 року [58]. Положення попереднього Закону України «Про об'єднання громадян» від 1992 року, який регулював діяльність громадських об'єднань до 2013 року, у 2008 році Європейським судом з прав людини був визнаний недемократичним. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою може утворюватися як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є

юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Тобто громадська організація (ГО) – це об'єднання громадян, що заснували фізичні особи (конкретні люди). Якщо об'єднання громадян створюють юридичні особи (організації, товариства, навіть комерційні і т.ін.), це стає громадською спілкою (ГС). Роботу ГО, як вже вказувалося, регулює Закон «Про громадські об'єднання» [58]. Відповідно до нього, такі організації задовольняють суспільні інтереси. Наприклад, у сфері захисту довкілля її учасники писатимуть законопроекти і відвідуватимуть громадські засідання для благоустрою цілого міста чи країни. ГО вільно обирають напрям, яким займатимуться. Під заборонаю – дотичність до політичних партій і релігійних організацій. ГО реєструють у Міністерстві юстиції і його регіональних центрах. Тут теж можлива допомога нотаріусів і юристів. Для ГО обов'язково мати щонайменше двох засновників. Якщо ГО отримала статус неприбуткової організації, їй дозволено не платити податок на прибуток підприємств. В іншому випадку вона повинна вираховувати частину коштів із кожної отриманої суми. На відміну від благодійних організацій, громадські організації мусять сплачувати податок на доходи фізичних осіб (ПДФО; 18%) і військовий збір (1,5 %) із кожної наданої бенефіціарам суми.

У посібнику Олени Кравченко та Ганни Хомечко «Громадські та благодійні організації: розвиток та правова діяльність» описано визначення та структуру благодійних та громадських організацій в Україні відповідно до законодавства України [29]. Зокрема, під благодійною організацією розуміється юридична особа приватного права, основною метою якої є здійснення благодійної діяльності у сферах, визначених Законом «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Важливою особливістю є те, що такі організації не можуть мати на меті отримання або розподіл прибутку серед своїх засновників, членів управління, або працівників. Далі автори подають класифікацію благодійних організацій, поділяючи їх на асоціації,

установи та благодійні фонди. Благодійне об'єднання створюється двома або більше особами і діє відповідно до статуту. Благодійна установа управляє майном, переданим засновниками на благодійні цілі, і може діяти на підставі правового акта, у тому числі заповіту. Засновники такого закладу не беруть участі в його управлінні. Нарешті, благодійний фонд має членів і управляється ними, може бути створений однією або кількома особами, а його майно формується за рахунок внесків членів та інших благодійників.

Таким чином, «благодійні фонди» – це юридичні особи, які провадять благодійну діяльність без мети отримання прибутку, надають різноманітну підтримку тим, хто її потребує, зокрема шляхом безоплатної передачі коштів, майна, надання послуг та здійснення іншої визначеної законом благодійної діяльності; «громадські організації» – це добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, регіональних, релігійних, професійних, соціальних, політичних тощо), тобто сфера діяльності їх ширше, але вони також можуть займатися благодійництвом.

Обидва типи організацій, громадська і благодійна, мають свої переваги й недоліки водночас. Перед тим, як реєструвати будь-яку з них, варто насамперед чітко зрозуміти свою мету: ви плануєте допомагати адресно (БО) або ж хочете впливати в межах цілої сфери (ГО). Тому перед реєстраційним процесом треба чітко сформулювати, що планується робити, як буде реалізовуватися допомогу та хто працюватиме у команді. Також варто зважати на такі ключові відмінності — мінімальна кількість засновників, місце реєстрації, допустимі адміністративні витрати і сплата ПДФО та військового збору.

Благодійні та громадські організації з 2022 року діють в умовах воєнного стану, який обумовлює специфіку їх діяльності в наш час. У політичному словнику та законодавстві України термін «воєнний стан» аналогічно визначається як особливий правовий режим, який запроваджується на території країни або в окремих її місцевостях у разі

збройної агресії, загрози нападу або у разі про загрозу незалежності чи територіальній цілісності держави [50, с. 83-84]. Цей режим наділяє компетентні державні органи, військове управління та органи місцевого самоврядування спеціальними повноваженнями, необхідними для запобігання загрозі та забезпечення національної безпеки. Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян і прав юридичних осіб, при цьому ці обмеження мають бути чітко визначені щодо їх дії. Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», воєнний стан запроваджено у відповідь на масове вторгнення російської федерації [54]. З моменту введення воєнний стан кілька разів продовжували. Щоразу воєнний стан продовжували, як правило, на термін від 30 до 90 днів. З початку повномасштабного вторгнення вперше в історії незалежної України було запроваджено воєнний стан, який триває донині (на момент написання статті), що свідчить про постійну необхідність спеціальних заходів для забезпечення національного безпеки та відбиття агресії. У цьому розділі розглядаються ключові поняття, основоположні для дослідження методичних засад соціальної роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб у контексті діяльності благодійних фондів в умовах воєнного стану в Україні. Детально аналізуються такі ключові терміни, як «соціальна робота», «внутрішньо переміщені діти», «благодійні фонди» та «воєнний стан», щоб створити чітку концептуальну основу для подальших досліджень.

Таким чином поняття «соціальна робота» можна визначити як комплексну професійно-наукову діяльність та дисципліну, спрямовану на підтримку індивідів і груп у складних життєвих ситуаціях шляхом надання практичної допомоги та активізації соціальних ресурсів. Вона відіграє ключову роль у підтримці соціальної солідарності та забезпеченні соціальної безпеки. Особливої уваги та підходу, спрямованого на відновлення соціального благополуччя та адаптацію до нових умов життя, потребують

IDC, які стали внутрішньо переміщеними особами внаслідок конфлікту чи кризових ситуацій.

Благодійні фонди визначаються як неприбуткові благодійні організації, які надають ресурси та послуги для підтримки нужденних, у тому числі внутрішньо переміщених осіб. Вони стають важливими учасниками процесу надання необхідної допомоги та інтеграції цієї вразливої категорії. Громадські організації – це добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів, які також можуть займатися благодійництвом.

Оголошений на території України воєнний стан запроваджує особливі правові режими, спрямовані на забезпечення національної безпеки та відсіч агресії, що тимчасово обмежує деякі права і свободи, але забезпечує необхідні умови для захисту державності та громадян. Таким чином, визначення дослідницьких понять: «соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадські організації», «воєнний стан» дозволяє глибше зрозуміти сфери їх застосування та важливість розробки ефективних методів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. дітей, особливо в контексті благодійної діяльності та військових умов держави, що є актуальним і вагомим завданням для сучасної України.

1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадянських організаціях в умовах воєнного стану

У контексті сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом в Україні, дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) набуває особливого значення. Методологічна основа таких досліджень відіграє ключову роль у забезпеченні їх наукової цінності, практичної значущості та етичної відповідності. Важко переоцінити значення методологічної основи дослідження соціальної роботи. Він визначає не тільки інструментарій дослідження, а й загальну стратегію наукового

дослідження. Правильно обрана методологія дозволить системно підійти до дослідження проблеми, забезпечуючи комплексний аналіз явища та його контексту. У сфері соціальної роботи, де предметом дослідження є складні соціальні процеси та міжособистісні відносини, методологічна основа повинна враховувати багатоаспектність досліджуваних явищ та їх динаміку. Специфіка дослідження роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану створює додаткові дослідницькі виклики. По-перше, воєнний стан характеризується високою невизначеністю та швидкими змінами, що вимагає гнучкості у виборі та застосуванні методів дослідження. По-друге, робота з ВПО, особливо тими, які пережили травматичний досвід переміщення, вимагає більшої уваги до етичних аспектів дослідження. Необхідно подбати не тільки про отримання достовірних даних, а й про забезпечення психологічної безпеки учасників дослідження. Крім того, вивчення соціальної роботи в благодійних фондах та громадських організаціях має свою специфіку. Ці організації часто працюють в умовах обмежених ресурсів, що може вплинути на доступність інформації та здатність проводити дослідження. Водночас благодійні фонди та громадські організації часто є більш гнучкими у своїй діяльності порівняно з державними установами, що може відкрити додаткові можливості для впровадження інноваційних підходів у соціальній роботі. У цьому контексті важливим стає вибір відповідних принципів, підходів і методів дослідження. Вони повинні забезпечувати не тільки наукову достовірність отриманих результатів, а й їх практичну корисність в умовах, що швидко змінюються. Методологія дослідження повинна враховувати міждисциплінарний характер соціальної роботи, інтегруючи підходи з психології, соціології, педагогіки та інших суміжних дисциплін. Надалі ми детально розглянемо принципи, підходи та методи, які складають методологічну основу даного дослідження. Кожен із цих елементів буде проаналізовано з точки зору його зв'язку зі специфікою проблеми дослідження та його потенціалу для отримання значущих і практично корисних результатів.

Досліджуючи соціальну роботу з переселенцями в благодійних фондах в умовах воєнного стану, ми керуємося низкою основних принципів, які забезпечують надійність, обґрунтованість та етичність нашої роботи. Основою нашого дослідження є принцип об'єктивності. Це вимагає неупередженого підходу до збору, аналізу та інтерпретації даних. У контексті роботи з внутрішньо переміщеними дітьми це стає особливо важливим, оскільки дослідник може зіткнутися з емоційно складними ситуаціями, які потенційно можуть вплинути на його чи її судження. Для досягнення об'єктивності ми використовуємо стандартизовані методи збору даних, перевіряємо інформацію з різних джерел і залучаємо незалежних експертів для оцінки результатів. Іншим важливим аспектом є визнання та мінімізація власних упереджень дослідника, що досягається через постійні роздуми та відкритість до критичного аналізу. Не менш важливим є принцип системності, який дозволяє визнати соціальну роботу з переселенцями комплексним явищем, що враховує всі взаємозв'язки та фактори впливу. Ми аналізуємо різні аспекти соціальної роботи – психологічні, педагогічні, юридичні та інші, вивчаємо взаємодію між різними учасниками процесу: дітьми, родинами, соціальними працівниками, благодійними фондами. Особливу увагу приділяємо врахуванню контексту воєнного стану та його впливу на соціальну роботу, що дозволяє отримати цілісну картину досліджуваного явища. Етика є ключовим принципом у роботі з уразливими групами, особливо дітьми. Ми суворо дотримуємося етичних стандартів, отримуючи інформовану згоду учасників дослідження або їх законних представників, забезпечуючи конфіденційність та захист персональних даних. Ми приділяємо особливу увагу мінімізації загроз для психічного благополуччя учасників, надаючи їм право відмовитися або припинити участь у дослідженні в будь-який час. Цей принцип є не просто формальною вимогою, а етичним імперативом, який пронизує всі аспекти нашої роботи. Принцип практичної спрямованості відображає наше прагнення не лише теоретично осмислити проблему, а й створити реальні інструменти для

вдосконалення соціальної роботи з дітьми-переселенцями. Формулюємо висновки та рекомендації, які можна безпосередньо застосувати в роботі благодійних фондів, враховуючи реальні умови та обмеження, з якими стикаються соціальні працівники. Наша мета – розробити практичні інструменти та методики, які допоможуть підвищити ефективність соціальної роботи в умовах воєнного стану. Нарешті, принцип міждисциплінарності відображає комплексний характер соціальної роботи. Ми інтегруємо знання та методи з різних дисциплін – соціології, психології, педагогіки, права – для комплексного аналізу проблеми. Залучення експертів з різних галузей дозволяє узагальнити дані та глибше зрозуміти досліджувані явища. Такий підхід дозволяє розробляти інноваційні рішення, які враховують складність і багатогранність соціальної роботи з дітьми-переселенцями. Дотримання цих принципів у своїй сукупності надає не тільки наукової цінності нашого дослідження, а й його практичного значення для вдосконалення соціальної роботи з дітьми, переміщеними під час воєнного стану. Ці принципи є не просто теоретичними побудовами, а реальними орієнтирами, якими керуємося в нашій роботі на кожному етапі дослідження. У наших дослідженнях ми використовуємо набір взаємопов'язаних підходів, кожен з яких дозволяє показати певні аспекти досліджуваної проблеми. Основним для нашого дослідження є системний підхід. Це дозволяє поглянути на соціальну роботу з дітьми-переселенцями як на складну, багатoelementну систему, у якій кожен елемент взаємопов'язаний. У контексті нашого дослідження це означає, що ми аналізуємо не лише безпосередню взаємодію соціальних працівників з дітьми, а й враховуємо вплив родинного середовища, громади, державних інституцій та благодійних фондів. Особливу увагу було приділено тому, як умови воєнного стану впливають на функціонування цієї системи в цілому. Системний підхід допомагає визначити ключові фактори, що визначають ефективність соціальної роботи, і зрозуміти, як зміни в одному елементі системи можуть впливати на інші. Особистісно орієнтований підхід є вкрай

важливим, враховуючи специфіку роботи з дітьми-переселенцями. Такий підхід ставить унікальний досвід і потреби кожної дитини в центр дослідження. Ми враховуємо індивідуальні особливості ВПО, їхній попередній досвід, травми, пов'язані з переміщенням та специфічні потреби, які виникають в умовах воєнного стану. Особистісний підхід дозволяє розробити рекомендації щодо індивідуалізації соціальної роботи з урахуванням різноманіття ситуацій та потреб переселенців. Діяльнісний підхід зосереджений на вивченні конкретних практик і методів роботи, які використовують соціальні працівники та волонтери благодійних фондів. Ми аналізуємо різні види діяльності: від надання психологічної підтримки до організації освітніх та розважальних заходів для переселенців. Такий підхід дозволяє оцінити ефективність різних форм роботи, визначити найбільш ефективні практики та розробити рекомендації щодо їх удосконалення та поширення. Ресурсний підхід особливо важливий в умовах обмежених можливостей, характерних для роботи благодійних фондів під час воєнного стану. Ми досліджуємо, як організації використовують наявні ресурси – людські, матеріальні, інформаційні – для максимально ефективного проведення якісної соціальної роботи з ВПО. Цей підхід також передбачає аналіз потенційних джерел додаткових ресурсів та можливостей їх залучення. Компетентнісний підхід використовується для вивчення професійних характеристик та навичок соціальних працівників, які працюють з внутрішньо переміщеними дітьми. Розбираємо, які компетенції є найважливішими для ефективної роботи в умовах воєнного стану, як ці компетенції розвиваються та вдосконалюються. Такий підхід дозволяє розробити рекомендації щодо підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з переселенцями у благодійних фондах. Інтеграція цих підходів дозволяє комплексно зрозуміти процеси соціальної роботи з дітьми-переселенцями в благодійних фондах у період воєнного стану. Кожен підхід доповнює інші, створюючи багатовимірну картину досліджуваного явища. Така комплексність необхідна для розробки ефективних стратегій та

рекомендацій, які враховують усі аспекти соціальної роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб – від індивідуальних потреб дитини до системних факторів, що впливають на діяльність благодійних фондів у період воєнного стану. У першій частині нашої роботи ми зосередимося на теоретичних методах. Тут ми застосуємо метод аналізу наукової літератури та документів, створюючи теоретичну базу для дослідження.

Проаналізуємо вітчизняні та зарубіжні джерела, що дасть змогу порівняти різні підходи до соціальної роботи з переселенцями. Особливу увагу приділимо аналізу нормативних документів, що регулюють цю сферу в Україні. Метод синтезу допоможе нам інтегрувати різні теоретичні підходи, створюючи цілісне розуміння проблеми. У другому розділі ми будемо використовувати метод моделювання процесів соціальної роботи. Це дозволить створити теоретичні моделі взаємодії між різними суб'єктами – дітьми внутрішньо переміщених осіб, їхніми родинами, соціальними працівниками та благодійними фондами. Також за допомогою порівняльного методу виявимо спільні та характерні риси підходу до соціальної роботи з дітьми-переселенцями в різних контекстах, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Третя частина нашої роботи буде базуватися на емпіричних методах. Тут ми проведемо опитування, яке дозволить нам отримати кількісні дані про досвід і потреби як ВПО, так і соціальних працівників. Буде використано метод експертної оцінки шляхом неформальних інтерв'ю з фахівцями у сфері соціальної роботи, психології, педагогіки та менеджменту благодійних організацій. Це дозволить нам отримати поглиблене розуміння проблем та перспектив розвитку соціальної роботи з дітьми-переселенцями. Для обробки та інтерпретації зібраних даних буде використано комбінацію аналітичних підходів. Кількісні дані опитувань будуть оброблені методами описової статистики, що дозволить виявити основні тенденції та закономірності. Ми будемо використовувати метод контент-аналізу для аналізу якісної інформації, отриманої з відкритих запитань анкети та неформальних інтерв'ю. Це допоможе нам визначити ключові теми та

проблеми, які найбільше цікавлять учасників дослідження. Варто зазначити, що всі ці методи використовуватимуться не окремо, а комплексно, доповнюючи та взаємоперевіряючи. Такий підхід дозволить нам триангулювати дані, підвищуючи достовірність і валідність результатів дослідження. Використання даного комплексу методів на різних етапах нашої роботи дозволить комплексно зрозуміти процеси соціальної роботи з переселенцями в благодійних фондах, визначити ключові проблеми та перспективи, розробити обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності цієї роботи в благодійних фондах. складні умови воєнного стану. Таким чином, в наших дослідженнях ми будемо керуватися принципами об'єктивності, системності, етичності, практичної спрямованості та міждисциплінарності, що забезпечить комплексний та етичний підхід до вивчення проблеми. Що стосується методів, ми використовуватимемо комплексний підхід, який поєднує теоретичні (аналіз літератури, моделювання) та емпіричні (опитування, експертні оцінки) методи, а також методи обробки даних (описова статистика, контент-аналіз), що дозволить нам отримати глибоку розуміння соціальної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми в благодійних фондах в умовах воєнного стану. Узагальнюючі викладене в першому розділі можна зробити наступні основні висновки.

Висновки до першого розділу

Історичний аналіз соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні свідчить про значну еволюцію – від перших форм соціальної опіки наприкінці XVIII століття до сучасних, комплексних підходів до соціального захисту. Особливе значення мають досвід земської діяльності та практика допомоги дітям у кризових ситуаціях, що заклало основу для розвитку сучасних механізмів соціальної підтримки. Дослідження українських науковців створюють ґрунтовну теоретико-методологічну основу для розуміння історичної траєкторії розвитку соціальної роботи з

ВПО, що набуває особливого значення в контексті сучасності. виклики, пов'язані з російською агресією. Теоретичний аналіз основних понять дослідження («соціальна робота», «ВПО», «благодійні фонди», «громадські організації» «воєнний стан») дозволив створити чітку термінологічну базу та окреслити концептуальні межі дослідження. Особливу увагу було приділено зв'язкам цих понять в умовах воєнного стану, що дозволяє краще зрозуміти специфіку організації соціальної роботи з переселенцями через призму діяльності благодійних фондів. Важливим аспектом є розгляд цих понять не ізольовано, а в їх системній взаємодії, що відображає комплексний характер досліджуваної проблематики.

Методологічною основою дослідження є принципи об'єктивності, системності, етичності, практичної спрямованості, що забезпечує всебічний розгляд проблеми. Використання комплексного підходу, що поєднує теоретичні (аналіз літератури, моделювання) та емпіричні (опитування, експертні думки) методи дослідження створює надійну методологічну основу для поглибленого аналізу характеристика соціальної роботи з ВПО в умовах воєнного стану.

Таким чином, перший розділ становить основну теоретико-методологічну основу дослідження, що дозволяє системно підійти до вивчення питання соціальної роботи з дітьми ВПО в благодійних фондах у період воєнного стану з урахуванням історичного контексту, понятійного апарату і методичного інструментарію. Це створює міцну основу для подальших емпіричних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи соціального супроводу дітей ВПО у сучасних умовах.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

2.1. Законодавча база соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах та громадських організаціях

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) у благодійних фондах та громадських організаціях є надзвичайно важливою та відповідальною діяльністю, яка має здійснюватися у чіткому правовому полі. Ця основа забезпечує захист прав ВПО, регулює діяльність благодійних фондів та громадських організацій, визначає основні принципи та стандарти соціальної роботи у цій сфері. Нормативно-правову базу соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах можна умовно поділити на кілька основних блоків. Перший блок включає міжнародно-правові акти, що встановлюють загальні стандарти захисту прав ВПО. Другий блок, це національне законодавство України, яке регулює питання забезпечення прав і свобод ВПО та соціальної роботи з беззахисними категоріями населення. Третій блок, це нормативно-правова база діяльності благодійних фондів та громадських організацій в Україні.

Далі детально розглянемо кожен із цих блоків законодавчої бази, а також особливості її застосування в соціальній роботі з переселенцями в благодійних фондах, виклики та перспективи вдосконалення правового регулювання цієї сфери. Міжнародне співтовариство розробило низку нормативно-правових актів, які встановлюють стандарти захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Ці документи є основою для розробки національного законодавства та політики у сфері соціальної роботи з ВПО.

Нагадаємо, що внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це особи, яких змусили полишити свої будинки або місця постійного проживання та переміститися до іншої частини їхньої власної країни¹. Такі особи

вирушають у дорогу у зв'язку зі збройним конфліктом, проявами етнічного насильства, порушеннями прав людини або наслідками природних катастроф, а також у разі очікування на ці події. Таких осіб варто відрізнити від осіб, що добровільно полишили власні домівки з метою покращити своє соціальне або економічне становище. Двома основними ознаками ВПО є вимушена природа їхнього від'їзду та факт того, що вони залишаються у власній країні. ВПО не слід плутати з біженцями, оскільки відповідно до міжнародного права це дві окремі категорії. Біженці (на відміну від ВПО) перетинають міжнародні кордони. Згідно із Конвенцією ООН про статус біженців від 1951 року «біженцем» є особа, яка «через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися та захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [27]. Якщо особи, переміщені з їхніх домівок, не мають можливостей або бажання переходити через кордон, вони не вважатимуться біженцями навіть попри те, що їх та біженців об'єднуватиме багато схожих обставин та проблем. Більшість ВПО – це громадяни країни, у якій вони продовжують перебувати, і через це категорія таких осіб має ті ж самі права, що й інші громадяни країни. Водночас їхні основні і нерідко досить серйозні потреби в спеціалізованому захисті привертають до таких осіб та їхнього становища міжнародну увагу. Країна, у якій відбувається переміщення, несе основну відповідальність за захист ВПО.

Основний міжнародний документ, що стосується питань переміщення, – Керівні принципи ООН з питання про переміщення осіб усередині країни [20]. У ньому встановлено мінімальні стандарти захисту

ВПО. Ці принципи не носять обов'язкового характеру, проте вони мають в своїй основі міжнародні угоди у сфері прав людини і міжнародне гуманітарне право й розглядаються ключовими міжнародними форумами як «важлива міжнародна основа для захисту внутрішньо переміщених осіб» [48]. Згадані принципи пропонують важливі інструменти та стандарти вирішення ситуацій внутрішнього переміщення, набуваючи все більшого визнання з боку міжнародної спільноти. Висловлюється думка, що хоча Керівні принципи не є юридично обов'язковими, вони все ж таки мають правове значення.

У Керівних принципах внутрішньо переміщеними особами вважають «людину чи групу людей, які були змушені або зобов'язані покинути чи залишити свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема внаслідок або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або створених людиною лих, і які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів» [20].

Рада Європи також прийняла таке визначення, закликаючи держави-члени дотримуватися «Керівних принципів» та запроваджувати їх у національне законодавство. У визначенні поняття «ВПО» зроблено акцент на двох аспектах. Перший пов'язаний із примусовою або недобровільною природою внутрішнього переміщення і передбачає лише орієнтовний перелік можливих причин переміщення, оскільки вони можуть бути різноманітними. Другий стосується територіального характеру внутрішнього переміщення, адже зазначено, що воно відбувається в межах національних кордонів. Причини, через які ВПО вимушено полишили власні домівки, у багатьох випадках схожі з причинами біженців, однак перші не перетинали міжнародного кордону. Згідно із Поясненням до Керівних принципів, територіальну вимогу буде дотримано навіть у випадках, якщо переміщені особи, які змушені пересуватися транзитом через територію сусідньої держави з метою потрапити до безпечної частини власної країни, згодом не можуть повернутися до місця свого походження. Так само вимога щодо

територіального принципу може застосовуватись до тих осіб, які добровільно поїхали до іншої частини власної країни, але не можуть повернутися додому, оскільки події, що сталися за їхньої відсутності, роблять таке повернення неможливим.

«Керівні принципи» містять поради як щодо гарантій, які повинні бути доступними для попередження, полегшення та припинення внутрішнього переміщення, так і щодо стандартів, які стосуються надання гуманітарної допомоги. Принцип 5 Керівних принципів ООН виглядає таким чином: «Усі органи влади і міжнародні організації зобов'язані за будь-яких обставин виконувати і забезпечувати виконання своїх зобов'язань за міжнародним правом (у тому числі міжнародними договорами у сфері прав людини та міжнародним гуманітарним правом), із тим щоб запобігати ситуаціям, які можуть призвести до переміщення осіб, та уникати їх» [20]. Керівні принципи забороняють свавільне переміщення, яке має місце, поміж іншим, у разі збройних конфліктів; у випадках «етнічних чисток» або інших подібних практик; у разі природних катастроф (окрім випадків, коли таке переміщення здійснюється з метою забезпечення безпеки і здоров'я відповідних осіб); а також тоді, коли переміщення застосовують як захід масового покарання. Відповідно до принципу 6.3 переміщення не повинно тривати довше того часу, упродовж якого існують відповідні обставини.

Керівні принципи також закликають держави проаналізувати наявність інших «можливих альтернативних рішень», які дозволили б взагалі уникнути переміщення, а в разі, коли такого переміщення уникнути неможливо, вжити всіх необхідних заходів для зведення переміщення та його негативних наслідків до мінімуму. Для держав також передбачено вимогу надати переміщеним особам належні умови проживання «тією мірою, яка є максимально можливою з практичної точки зору» [20]. Крім того, переміщення не повинні здійснюватися в такий спосіб, який би порушував право на життя, повагу до людської гідності, свободу та безпеку²⁵, а на держави покладається зобов'язання захищати «від переміщень корінних

жителів, представників меншин, селян (...) та інших осіб, які перебувають в особливій залежності від своїх земель і прив'язані до них» [20].

Іншим відповідним документом, який було розроблено для захисту ВПО, є «Принципи ООН з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб» [47] відомі як «Принципи Пін'єйру». Вони встановлюють стандарти та містять настанови щодо ситуації втрати майна і домівок у контексті переміщення. Відповідно до ЄКПЛ ці принципи є «найбільш повними стандартами у цій сфері» [75].

На відміну від біженців, які перебувають під захистом Женевської конвенції 1951 року про статус біженців, ВПО не захищені жодним міжнародним юридично зобов'язальним документом. Як наслідок, ефективний захист ВПО дуже сильно залежить від держави, у якій такі особи перебувають, і тому проблема ВПО часто сприймається як внутрішнє питання відповідної країни й отримує набагато менше уваги з боку міжнародної спільноти, аніж питання біженців. ВПО можуть досить просто маргіналізуватися у власній країні, проживаючи у важких умовах, маючи невизначений правовий статус, нечітко окреслені права у національному законодавстві та незадовільний захист правових, соціальних, економічних і політичних прав. ВПО мають особливі потреби: переміщення розриває сімейні та суспільні зв'язки; воно призводить до безробіття та обмежує доступ до землі, освіти, їжі та житла; ВПО також винятково вразливі до насильства та експлуатації. Позбавлені житла та звичних джерел харчування, води, медикаментів і грошей, ВПО, беззаперечно, мають серйозні та нагальні матеріальні потреби. Отже, загальна риса ВПО полягає в тому, що вони вразливі, залежать від державної допомоги та потребують адресної допомоги. Питання щодо того, кому надають статус ВПО, загалом є внутрішньою справою відповідної країни. Попри це, визначення ВПО в національному правовому порядку має першочергове значення для з'ясування, кого саме вважають ВПО у цій країні. Основна мета правового визначення ВПО полягає у встановленні і забезпеченні унікальних потреб таких осіб, а не

наданні їм привілейованого статусу. Надання ВПО правового визнання автоматично означає, що таких осіб відокремлюють від загального населення, їхні потреби окреслюють, а на держави, що взяли на себе зобов'язання вирішувати проблеми ВПО та полегшувати їхнє тяжке становище, можна тиснути із більшою силою. Проте державам варто з великою обережністю формулювати визначення ВПО для того, щоб уникнути створення системи, у якій присвоєння або надання правового статусу ВПО буде умовою для реалізації їхніх прав.

ВПО переважно залежать від допомоги держави чи міжнародних/регіональних гуманітарних організацій, коли йдеться про забезпечення мінімальних засобів існування, як-от: надання житла, медичної допомоги, їжі та води. ВПО також мають потребу в працевлаштуванні та доступі до освіти, без яких вони залишаються залежними від допомоги держави. ЄКПЛ не містить гарантій щодо соціально-економічних прав як таких. Незважаючи на це, відомі кілька випадків, коли ЄСПЛ, надаючи тлумачення правам згідно з ЄКПЛ, зокрема тим, що гарантуються статтями 2, 3 та 8, розглядав так само можливість захисту певних соціально-економічних прав.

Переміщення здебільшого зумовлює втрату житла/притулку та майна. Без притулку ВПО зазнають впливу природних небезпек, піддаються ризикам для здоров'я та різноманітним злочинам, які надалі посилюють невпевненість, яка сповнює життя таких осіб та їхнє майбутнє. У цьому сенсі принцип 18 Керівних принципів ООН з питання переміщення акцентує увагу на правах ВПО на належний рівень життя [20]. Незалежно від обставин і без будь-якої дискримінації, уповноважені органи повинні надати ВПО безпечний доступ до житла, придатного для проживання⁴⁷⁸. Загалом для ВПО пропонується придатний для проживання притулок, який часто надається у вигляді «поселень» або центрів тимчасового розміщення через те, що держави не готові негайно та належним чином вирішити проблему переміщення в момент її виникнення. Хоча відповідно до Керівних

принципів з питання переміщення держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів і доступних кроків для забезпечення «нормальних умов проживання»⁴⁷⁹, нормальність такого житла залежатиме від обставин у кожній державі та доступних ресурсів.

Всі поранені і хворі ВПО, а також особи з обмеженими можливостями мають отримувати медичну допомогу і догляд, вони повинні мати доступ до служб психологічної та соціальної допомоги; необхідно гарантувати присутність медиків для надання послуг охорони репродуктивного здоров'я, а також психологів для надання відповідних консультацій жертвам сексуальних та інших посягань.

Унаслідок свого переміщення ВПО втрачають доступ до освіти. Навіть після повернення у свої домівки ВПО можуть не мати доступу до освіти, оскільки їхні школи можуть бути знищені чи не працювати через інші причини. Проте доступ до освіти є основоположним для розвитку ВПО, особливо для переміщених дітей, оскільки він забезпечує необхідне підґрунтя для подальшого працевлаштування чи уникнення економічної або сексуальної експлуатації в майбутньому. Освіта також дуже важлива для інтеграції ВПО в суспільство, вона надає їм змогу розвинути громадянську свідомість і зменшити свою залежність від держави.

Принцип 23 Керівних принципів визнає право ВПО на освіту [20]. Він передбачає, що компетентні органи повинні гарантувати, що ВПО, особливо діти, отримують освіту під час переміщення. Відповідно до принципу 23.2, така освіта має бути безкоштовною й обов'язковою для молодшого шкільного віку, поважати культурну ідентичність, мову та релігію. У принципі 23.3 особливу увагу приділено участі жінок і дівчат в освітніх програмах. Тому держави повинні забезпечити доступ до освіти для всіх без будь-якої дискримінації, а у випадках, коли жінки та дівчата раніше не мали доступу до освіти через свою стать, від держав очікують тимчасових заходів, що гарантуватимуть рівноправний доступ до освіти. Нарешті, згідно з принципом 23.4, ВПО, зокрема підлітки, незалежно від того, проживають

вони в таборах чи ні, як тільки це стає можливим у згаданих умовах, повинні отримати можливість для здобуття освіти та професійної підготовки [20].

Доступ до правосуддя відіграє важливу роль для того, щоб ВПО мали належний доступ до притулку, житла, медичних послуг, їжі та води (як це зазначено у попередніх розділах), оскільки такі права можуть не завжди бути відразу доступними, іноді за них потрібно боротися. Ефективний доступ до правосуддя також є важливим інструментом для відшкодування всіх збитків, завданих ВПО, зокрема це стосується переміщення. Це також засіб, завдяки якому можна притягнути винуватців міжнародних злочинів до відповідальності за їхні дії. Відповідно до документа ПАРЄ 11942 «Забуті люди Європи: захист прав довготерміново переміщених осіб» характерною рисою тривалого внутрішнього переміщення в Європі є те, що багато ВПО не мають доступу до правосуддя за порушення, від яких вони постраждали⁵⁴⁶: «винуватці порушень прав людини та злочинів, учинених під час збройних конфліктів, переважно залишаються на свободі, рішення суду непропорційно ухвалюються не на користь ВПО певних національностей, або ж їхня реалізація призупиняється, а багато ВПО продовжують шукати інформацію про долю та місцезнаходження своїх зниклих родичів» [46].

Основним нормативно-правовим актом, що визначає права та гарантії захисту внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [59]. Закон встановлює принципи недискримінації, забезпечення права на освіту, охорону здоров'я та соціальні виплати, створює підґрунтя для надання державної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Статтею 9 Закону передбачено спрощений порядок реєстрації народження дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції/ Також варто згадати Закон України «Про соціальні послуги», який визначає основні організаційно-правові засади надання соціальних послуг, у тому числі переселенцям [67], та Постанову Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб», яка визначає порядок отримання

довідки про прийняття на облік внутрішньо переміщеної особи, необхідної для доступу до державної допомоги та соціальних послуг [63]. Ці та інші нормативно-правові акти створюють національну правову базу для соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, забезпечення їх захисту, доступу до соціальних послуг та реалізації прав відповідно до міжнародних стандартів.

Ознайомившись із національним законодавством України у сфері соціальної роботи з переселенцями, доцільно розглянути законодавчу базу, що регулює діяльність благодійних фондів та громадянських організацій в Україні. Благодійні фонди відіграють важливу роль у наданні соціальних послуг та підтримці внутрішньо переміщених дітей, тому їх діяльність має здійснюватися у чіткому правовому полі. Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність благодійних фондів в Україні, є Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [53]. Закон визначає правові та організаційні засади благодійної діяльності, створює сприятливі умови для її розвитку та стимулює благодійну діяльність. Статтею 3 Закону одним із напрямків благодійної діяльності визначено допомогу дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям, які постраждали внаслідок природних, екологічних, техногенних та інших катастроф, збройних конфліктів і аварій, а також біженцям та особам, потреба ресоціалізації. Також необхідно звернути увагу на податкове законодавство щодо діяльності благодійних фондів в Україні. Він містить Податковий кодекс України, зокрема статтю 133, яка звільняє від оподаткування доходи благодійних коштів, отримані у вигляді благодійної допомоги та використані за цільовим призначенням [49]. А Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, внесення їх до Реєстру неприбуткових підприємств, установ та організацій та виключення з Реєстру», яким визначено порядок внесення благодійних фондів до Реєстру неприбуткових установ та організацій [61]. Важливу роль у регулюванні діяльності

благодійних фондів в Україні, створенні сприятливих умов для їх діяльності та стимулюванні розвитку благодійної діяльності відіграє податкове законодавство. Звільнення від оподаткування доходів благодійних коштів, отриманих у вигляді благодійної допомоги та використаних за цільовим призначенням, є значною підтримкою з боку держави. Завдяки цьому фонди можуть спрямовувати більше коштів безпосередньо на реалізацію своїх статутних завдань, зокрема на соціальну роботу з дітьми-переселенцями. Водночас для отримання податкових пільг благодійні фонди повинні відповідати певним вимогам і дотримуватися встановлених процедур. Обов'язковою умовою звільнення від оподаткування є внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Порядок ведення цього Реєстру, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, встановлює чіткі критерії та порядок внесення благодійних фондів до Реєстру. Для внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій благодійні фонди подають до контролюючого органу за місцем реєстрації заяву та копії установчих документів. Контролюючий орган протягом 14 днів приймає рішення про внесення фонду до Реєстру або про відмову у його внесенні. Підставою для відмови може бути невідповідність установчих документів вимогам законодавства або наявність запису в Реєстрі про припинення діяльності фонду. Внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій накладає на благодійні фонди певні обов'язки, зокрема щодо цільового використання коштів та майна, ведення обліку доходів і витрат, подання звітності до контролюючих органів тощо. Виконання цих вимог забезпечує прозорість та підзвітність благодійних фондів, що важливо для збереження довіри суспільства та донорів. Таким чином, податкове законодавство та порядок внесення до Реєстру неприбуткових установ та організацій створюють необхідні умови для ефективної діяльності благодійних фондів в Україні, в тому числі у сфері соціальної роботи з дітьми-переселенцями. Вони забезпечують державну підтримку благодійної діяльності, при цьому

встановлюють механізми контролю за цільовим використанням коштів та дотриманням вимог законодавства.

Іншими нормативно-правовими актами, що стосуються діяльності благодійних фондів, є: Закон України «Про громадські об'єднання», який регулює діяльність громадських організацій та Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Доходи, доходи, одержані злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення», в якому визначено вимоги до благодійні фонди у сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [58; 60]. Закон України «Про громадські об'єднання» визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднань, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами. На благодійні фонди як одну з форм громадських об'єднань поширюється дія цього закону. Регулює створення, реєстрацію, діяльність та ліквідацію громадських об'єднань, у тому числі благодійних. Закон також визначає права та обов'язки громадських об'єднань, принципи їх взаємодії з державними органами та органами місцевого самоврядування. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» спрямований на захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави. шляхом визначення правового механізму протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Благодійні фонди, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу, повинні дотримуватись вимог цього закону щодо ідентифікації та верифікації своїх донорів та бенефіціарів, проведення оцінки ризиків, повідомлення про підозрілі операції тощо. Це сприяє запобіганню використанню благодійних коштів на незаконні мети та забезпечує прозорість своєї діяльності. Крім того, діяльність благодійних фондів може регулюватися іншими нормативно-правовими актами залежно від специфіки їх діяльності. Наприклад, якщо благодійний фонд обробляє

персональні дані дітей внутрішньо переміщених осіб, він повинен дотримуватись вимог Закону 39 України «Про захист персональних даних» [62]. Якщо фонд проводить публічний збір пожертвувань на благодійні цілі, він повинен враховувати положення Закону України «Про публічні закупівлі» щодо забезпечення прозорості та ефективності використання коштів. Така законодавча база створює умови для ефективної та прозорої діяльності благодійних фондів в Україні, в тому числі у сфері соціальної роботи з дітьми-переселенцями. Разом із національним законодавством про захист прав внутрішньо переміщених дітей це створює комплексну правову базу для надання допомоги та підтримки цій вразливій категорії дітей.

Крім законодавчої бази, важливими документами, що регламентують діяльність благодійних фондів, є їх статут і місія. Ці документи визначають основні цілі, завдання та принципи діяльності фондів, а також забезпечують прозорість та підзвітність їх діяльності. Статут благодійного фонду є установчим документом, який містить відомості про назву, мету і завдання діяльності фонду, органи управління, порядок прийняття рішень, джерела фінансування та інші важливі аспекти його діяльності. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (ст. 14) статут благодійного фонду повинен містити вичерпний перелік видів благодійної діяльності, які провадитиме фонд [53]. Місія благодійного фонду – це стислий виклад його основної мети, який відображає призначення фонду та його роль у суспільстві. Місія визначає напрямок діяльності фонду та є орієнтиром у розробці конкретних програм і проектів. У контексті соціальної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми до завдань благодійних фондів часто входять такі аспекти, як захист прав дітей, надання гуманітарної допомоги, сприяння соціальній адаптації та реінтеграції, забезпечення доступу до освіти та медичних послуг тощо. Статути та призначення благодійних фондів мають відповідати вимогам національного законодавства та міжнародним стандартам щодо захисту прав дітей та надання благодійної допомоги. Вони також мають враховувати особливі потреби та інтереси

внутрішньо переміщених дітей як вразливої 40 категорії населення. Чіткі та прозорі статuti та місії допомагають благодійним фондам ефективно планувати та здійснювати свою діяльність, залучати донорів та волонтерів, забезпечувати довіру суспільства та бенефіціарів. У поєднанні з дотриманням вимог законодавства це створює міцну основу для соціальної роботи благодійних фондів для дітей внутрішньо переміщених осіб в Україні. Таким чином, нормативно-правову базу соціальної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми у благодійних фондах становлять міжнародно-правові акти, що встановлюють загальні стандарти захисту прав дітей та осіб, які зазнали внутрішнього переміщення, національне законодавство України, що регулює питання забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, охорони дитинства та соціальної роботи, а також нормативно-правової бази діяльності благодійних фондів в Україні, що визначає правові та організаційні основи діяльності благодійних організацій.

2.2. Зміст, специфіка та надання послуг соціальної роботи в благодійних фондах та громадських організаціях для ВПО.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) є одним із ключових напрямів діяльності благодійних фондів та громадських організацій в Україні [36]. В умовах масового внутрішнього переміщення, спричиненого збройним конфліктом, важливу роль відіграють благодійні організації, які надають всебічну підтримку та допомогу людям, які опинилися у складній життєвій ситуації [10; 42]. ВПО стикаються з численними викликами та потребами, які потребують професійного та емпатійного підходу з боку спеціалістів соціальної роботи [42]. Втрата звичного середовища, розрив соціальних зв'язків, травматичний досвід і невпевненість у завтрашньому дні – усе це суттєво впливає на психічний стан і розвиток дітей. Тому соціальна робота в благодійних фондах спрямована на надання комплексної підтримки, що охоплює різні аспекти життя дитини. Зміст і специфіка соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами у

благодійних фондах та громадських організаціях визначаються низкою факторів, таких як вік та індивідуальні потреби дитини, сімейна ситуація, наявні ресурси та організаційні можливості [36].

Водночас існують загальні принципи та підходи, які лежать в основі ефективної соціальної роботи з цією категорією громадян [37]. Розглянемо основні напрями, особливості та форми соціальної роботи з переселенцями в благодійних фондах, роль спеціалістів із соціальної роботи, а також питання моніторингу та оцінки ефективності наданих послуг [44]. Це дозволить комплексно уявити зміст і важливість соціальної роботи в контексті підтримки дітей, які постраждали внаслідок збройних конфліктів та вимушеного переміщення. Соціальна робота з переселенцями в благодійних фондах охоплює широкий спектр напрямів, що відповідає різноманітним потребам цієї категорії осіб. Одним із ключових напрямків соціальної роботи з ВПО є надання психосоціальної підтримки та сприяння ресоціалізації [44]. Люди, які пережили травматичні події, пов'язані з конфліктом і переміщенням, часто страждають від психологічних наслідків, таких як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад тощо [11]. Благодійні фонди об'єднують фахівців із психології та соціальної роботи, які надають індивідуальні та групові консультації, проводять терапевтичні заняття, арт-терапію, ігрову терапію та інші методи, які допомагають дітям переробити переживання та відновити емоційну рівновагу [25; 71; 88]. Важливими аспектами соціальної роботи з переселенцями є забезпечення доступу до праці, освіти та організація змістовного вільного часу [44]. Благодійні фонди співпрацюють з підприємствами, навчальними закладами та громадськими організаціями для налагодження навчального процесу, забезпечення навчальними матеріалами та підтримки дітей у навчанні [69]. Крім того, фонди організовують різноманітні культурно-розважальні заходи, такі як поїздки, творчі гуртки, спортивні секції тощо. Соціальна робота з переселенцями також спрямована на сприяння їх адаптації до нових умов життя та інтеграції в місцеві громади. Благодійні фонди організовують

заходи, які допомагають дітям пізнати нове середовище, дізнатися про місцеві звичаї та традиції, брати участь у громадському житті [82]. Фахівці із соціальної роботи також співпрацюють з батьками та опікунами дітей, надаючи їм консультації та підтримку у вирішенні соціально-правових та побутових проблем. Ці напрямки соціальної роботи з переселенцями в благодійних фондах взаємопов'язані та доповнюють один одного [64]. Комплексний підхід із врахуванням різноманітних аспектів життя та потреб ВПО дозволяє досягти найкращих результатів у супроводі та реабілітації цієї вразливої категорії дітей. Надання соціальних послуг переселенцям у благодійних фондах має свої особливості, які відрізняють цю діяльність від роботи з іншими категоріями громадян [34].

Розглянемо основні з цих функцій. Одним із ключових принципів надання соціальних послуг переселенцям є індивідуальний підхід, який ґрунтується на ретельній оцінці потреб кожної людини [36]. Фахівці із соціальної роботи проводять первинну оцінку, яка включає дослідження психічного стану дитини, сімейної ситуації, освітніх потреб, стану здоров'я тощо [83]. Ефективна соціальна робота з внутрішньо переміщених особами неможлива без активної участі їхніх батьків, опікунів та близьких. Благодійні фонди працюють не лише з дітьми, а й з їхніми родинами, надаючи їм психологічну підтримку, консультації з освіти та допомогу у вирішенні соціально-побутових проблем [36;37]. Надання соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб у благодійних фондах базується на міждисциплінарному підході та командній роботі [31]. У процесі надання послуг залучаються фахівці різних галузей, зокрема соціальні працівники, психологи, педагоги, медичні працівники тощо. Вони працюють як одна команда, забезпечуючи всебічну оцінку потреб дитини та координацію послуг. Регулярні зустрічі та обмін інформацією між членами команди дозволяють контролювати прогрес дитини, коригувати план обслуговування та забезпечувати послідовність і безперервність роботи [94]. Міждисциплінарна командна робота є запорукою ефективності соціальних

служб для ВПО, оскільки дозволяє враховувати різні аспекти їхнього життя та надавати комплексну підтримку [30]. Врахування цих особливостей у процесі надання соціальних послуг внутрішньо переміщених особам у благодійних фондах дозволяє підвищити якість та ефективність цієї діяльності [73]. Індивідуальний підхід, залучення родини та міждисциплінарна командна робота дозволяють створити сприятливі умови для реабілітації, адаптації та розвитку дітей, які постраждали від конфлікту та переміщення. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами у благодійних фондах здійснюється в різних формах та різними методами [76]. Вибір конкретних форм і методів роботи залежить від потреб і особливостей цільової групи, наявних ресурсів і можливостей організації. Індивідуальна робота є однією з ключових форм соціальної роботи з переселенцями [35]. Він полягає в проведенні індивідуальних консультацій з дитиною, під час яких фахівець із соціальної роботи надає психологічний супровід, допомагає опрацювати травматичний досвід, розвиває життєві навички та сприяє особистісному розвитку людини [11; 81]. Крім того, наставництво може реалізовуватися в рамках індивідуальної роботи, коли за дитиною закріплюється наставник, який підтримує та допомагає у вирішенні різноманітних життєвих проблем. Групова робота є ефективною формою соціальної роботи з переселенцями, яка дозволяє охопити більшу кількість ВПО та створити сприятливе середовище для їх взаємодії та підтримки [25]. Благодійні фонди організовують різноманітні групові заходи, такі як навчання життєвим навичкам, групи підтримки, творчі майстерні тощо. Під час групової роботи громадяни мають можливість обмінюватися досвідом, отримувати підтримку однолітків і розвивати соціальні зв'язки. Масові заходи є важливою формою соціальної роботи з переселенцями, яка дозволяє охопити велику кількість дітей та створити позитивний досвід [37]. Благодійні фонди організовують різні масові заходи, такі як фестивалі, конкурси, спортивні змагання, літні табори тощо. Ці заходи дають ВПО можливість проявити свої таланти, розвинути нові навички та отримати

позитивні емоції [44]. Крім того, масові заходи сприяють інтеграції переселенців у місцеві громади, допомагають подолати упередження та стереотипи. Ефективна соціальна робота з переселенцями в благодійних фондах полягає в поєднанні різних форм і методів роботи [73]. Індивідуальна, групова робота та масова діяльність доповнюють одна одну та дозволяють здійснювати комплексну підтримку людей, які постраждали від конфліктів та переселень. Фахівцям із соціальної роботи важливо бути гнучкими у виборі форм і методів роботи та враховувати індивідуальні особливості та потреби кожної особи. Фахівці із соціальної роботи відіграють ключову роль у наданні соціальних послуг внутрішньо переміщеним у благодійних фондах [33]. Вони є безпосередніми виконавцями програм та заходів, спрямованих на підтримку та реабілітацію цієї незахищеної категорії дітей. Соціальні працівники благодійних фондів виконують широкий спектр функцій, серед яких оцінка потреб переселенців, розробка та реалізація індивідуальних планів надання послуг, проведення індивідуальних та групових консультацій, організація дозвілля та розвиваючих заходів, співпраця з іншими фахівцями та службами тощо [83].

Для ефективного виконання цих функцій соціальні працівники повинні володіти рядом професійних компетенцій, таких як знання теорії та методів соціальної роботи, навички оцінювання та втручання, здатність будувати довірливі стосунки з клієнтами, навички міжособистісного спілкування та командної роботи. Робота з ВПО вимагає від соціальних працівників дотримання високих етичних стандартів [60]. Основними етичними принципами в роботі з цією категорією людей є повага до їх гідності та прав, забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних, недискримінація та рівне ставлення, сприяння участі дітей у прийнятті рішень щодо свого життя. Робота з переселенцями викликає емоційний стрес і може призвести до вигорання соціальних працівників [36]. Тому благодійні фонди повинні приділяти особливу увагу професійному розвитку та підтримці своїх співробітників. Це може включати проведення регулярних

супервізій, семінарів та навчальних тренінгів, надання можливостей для обміну досвідом і взаємної підтримки. Крім того, важливим є створення сприятливих умов праці, забезпечення балансу між роботою та особистим життям, надання психологічної підтримки соціальним працівникам, які працюють з травмованими дітьми. Таким чином, фахівці з соціальної роботи є ключовими суб'єктами надання соціальних послуг ВПО у благодійних фондах. Їхня професійна компетентність, етична поведінка та особиста стійкість є запорукою ефективної підтримки та реабілітації цієї вразливої категорії дітей. Благодійні фонди мають інвестувати у професійний розвиток та підтримку своїх співробітників, щоб забезпечити високу якість та сталість соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб [94].

Моніторинг та оцінка є невід'ємними елементами соціальної роботи з переселенцями в благодійних фондах. Вони дозволяють контролювати прогрес, визначати сильні та слабкі сторони програм і послуг і приймати обґрунтовані рішення щодо їх удосконалення. По-перше, розробка системи моніторингу та оцінки. Для ефективного моніторингу та оцінки соціальної роботи з ВПО благодійні фонди повинні розробити чітку систему збору та аналізу даних. Ця система має включати визначення ключових показників ефективності (наприклад, рівень задоволеності ВПО отриманими послугами, динаміка психологічного стану людей, рівень їхньої інтеграції в місцеві громади тощо), методи збору даних (опитування, інтерв'ю, фокус-групи, спостереження), періодичність проведення моніторингу та оцінки, а також відповідальних осіб. По-друге, залучення стейкхолдерів до процесу моніторингу та оцінки. Ефективний моніторинг та оцінка передбачають залучення всіх зацікавлених сторін, включаючи ВПО, соціальних працівників, партнерські організації та донорів. Це дозволяє отримати більш повну та об'єктивну картину ефективності соціальної роботи, а також забезпечує участь бенефіціарів у процесі прийняття рішень. Благодійні фонди можуть використовувати різні методи залучення стейкхолдерів, такі як опитування задоволеності клієнтів, залучення дітей та батьків до розробки

та оцінки програм, проведення спільних зустрічей з партнерами та донорами. По-третє, використання результатів моніторингу та оцінки для вдосконалення послуг. Моніторинг та оцінка ефективності соціальної роботи з ВПО мають практичне значення лише тоді, коли їх результати використовуються для вдосконалення програм та послуг. Благодійні фонди повинні регулярно аналізувати зібрані дані, виявляти проблемні моменти та розробляти заходи щодо їх усунення. Це може включати перегляд змісту та форм надання послуг, підвищення кваліфікації соціальних працівників, налагодження співпраці з новими партнерами тощо. Важливо, щоб процес вдосконалення послуг був безперервним та базувався на фактичних даних. І наостанок, забезпечення прозорості та підзвітності. Моніторинг та оцінка ефективності соціальної роботи з ВПО також є інструментами забезпечення прозорості та підзвітності благодійних фондів перед бенефіціарами, донорами та суспільством. Фонди повинні регулярно звітувати про результати своєї діяльності, включаючи досягнуті результати, виявлені проблеми та шляхи їх вирішення. Це сприяє зміцненню довіри до організації та залученню додаткових ресурсів для підтримки ВПО. Таким чином, моніторинг та оцінка є ключовими елементами забезпечення якості та ефективності соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах. Вони дозволяють відстежувати прогрес, виявляти проблеми та приймати обґрунтовані рішення щодо вдосконалення послуг. Благодійні фонди повинні розробляти та впроваджувати системи моніторингу та оцінки, залучати до цього процесу всіх зацікавлених сторін та використовувати отримані результати для безперервного покращення своєї діяльності. Отже, соціальна робота з ВПО в благодійних фондах – це комплексна діяльність, що охоплює різноманітні напрями, форми та методи роботи, метою якої є надання психосоціальної підтримки, сприяння адаптації та інтеграції людей, які постраждали внаслідок конфлікту та переміщення. Ефективність цієї роботи залежить від професійної компетентності та етичної поведінки спеціалістів соціальної роботи, а також від використання індивідуального підходу та

міждисциплінарної командної роботи. Моніторинг та оцінка є невід’ємними елементами соціальної роботи з дітьми-переселенцями в благодійних фондах, які дозволяють контролювати прогрес, виявляти проблеми та приймати зважені рішення щодо покращення послуг. Таким чином, зміст і специфіка соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах полягає у наданні комплексної підтримки, що охоплює різні аспекти життя людини, зокрема психосоціальну допомогу, забезпечення доступу до освіти, сприяння адаптації та інтеграції в новому середовищі. Ця діяльність характеризується індивідуальним підходом, активним залученням сімей та міждисциплінарною командною роботою спеціалістів, що дозволяє ефективно реагувати на різноманітні потреби дітей, які постраждали від збройних конфліктів та вимушеного переміщення.

2.3. Професійна компетентність фахівців соціальної роботи у наданні соціальної допомоги ВПО в благодійних фондах.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) є одним із ключових напрямів діяльності благодійних фондів та громадських організацій в Україні [36]. В умовах масового внутрішнього переміщення, спричиненого збройним конфліктом, важливу роль відіграють благодійні організації, які надають всебічну підтримку та допомогу людям, які опинилися у складній життєвій ситуації [10; 42]. ВПО стикаються з численними викликами та потребами, які потребують професійного та емпатійного підходу з боку спеціалістів соціальної роботи [42]. Втрата звичного середовища, розрив соціальних зв’язків, травматичний досвід і невпевненість у завтрашньому дні – усе це суттєво впливає на психічний стан і розвиток дітей. Тому соціальна робота в благодійних фондах спрямована на надання комплексної підтримки, що охоплює різні аспекти життя дитини. Зміст і специфіка соціальної роботи з внутрішньо переміщених особами у благодійних фондах та громадських організаціях визначаються низкою

факторів, таких як вік та індивідуальні потреби дитини, сімейна ситуація, наявні ресурси та організаційні можливості [36].

В умовах повномасштабної війни в Україні особливого значення набувають професійні компетенції фахівців із соціальної роботи, які працюють з внутрішньо переміщених особами у благодійних фондах. Специфіка роботи з цією категорією вимагає не лише базових знань і 55 професійних навичок, а й глибокого розуміння травматичних переживань, володіння кризовим консультуванням і методами психосоціальної підтримки [39]. Відсутність відповідної кваліфікації може призвести до повторної травматизації людини та погіршення її психоемоційного стану [69]. Більшість благодійних фондів працює за рахунок дотацій, що висуває додаткові вимоги до професійної підготовки спеціалістів та дотримання міжнародних стандартів допомоги [87].

Базові професійні компетентності фахівця із соціальної роботи формуються незалежно від сфери зайнятості (державна чи недержавна) і включають декілька ключових елементів. Основою професійної діяльності є теоретичне навчання, що здійснюється у вищих навчальних закладах і включає розуміння сутності соціальної роботи, типології клієнтів, методів і технологій професійного втручання [78]. Практична складова компетентності передбачає наявність досвіду роботи з клієнтами, який може бути набутий під час навчальних практик або волонтерської діяльності. Особливе значення мають комунікативні навички, які забезпечують ефективну взаємодію як з отримувачами послуг, так і зі стейкхолдерами [86]. Організаційні компетентності включають здатність до планування робочого часу, пріоритезації завдань та гнучкого реагування на зміни у професійних ситуаціях, що особливо важливо через відсутність чітко регламентованих алгоритмів дій при роботі з людьми [30]. Діти ВПО складають особливу категорію бенефіціарів соціальних послуг, оскільки мають досвід вимушеного переміщення, втрати звичного середовища, соціальних зв'язків, а в деяких випадках – травматичний досвід перебування в окупації [44].

Розуміння особливостей травматичного досвіду дозволяє фахівцю правильно будувати взаємодію та уникати ретравматизації. Навички кризового консультування є важливим елементом компетентності фахівця і включають активне слухання, прийоми стабілізації емоційного стану, методи роботи з тривогою, а також психопедагогічні навички дітей і батьків [11]. Серед основних методів психосоціальної підтримки варто назвати техніки арт-терапії, ігротерапії, групову роботу та техніки саморегуляції. У своїй роботі фахівець має розуміти специфіку адаптації ВПО, яка проходить етапи від гострого стресу та дезорієнтації до поступової стабілізації, інтеграції в нове середовище та створення нових соціальних зв'язків [81]. Основою соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами є конфіденційність, оскільки вона забезпечує психологічну безпеку та довіру у професійних стосунках. Розголошення персональних даних може призвести до стигматизації та ускладнити процес адаптації. Повага до гідності та відсутність дискримінації є основними принципами, які забезпечують рівний доступ до послуг та рівне ставлення незалежно від походження, статусу чи обставин переміщення [67]. Професійні межі забезпечують здорові трудові стосунки, запобігають емоційному вигорянню спеціаліста та підтримують об'єктивність у наданні допомоги, що особливо важливо при роботі з уразливими категоріями населення. Культурна чутливість відрізняється від недискримінації тим, що передбачає активне врахування культурних особливостей, традицій і цінностей клієнтів. Йдеться не лише про відсутність упереджень, а й про здатність адаптувати методи роботи до культурного контексту родини ВПО. Важливо враховувати релігійні обмеження, культурні традиції та специфіку виховання, адаптуючи методи роботи до культурного контексту, що сприяє формуванню довіри та підвищує ефективність допомоги [69]. Важливим аспектом роботи з ВПО є культурна специфіка регіонів України. Особливості діалекту, місцеві традиції та звичаї можуть створювати певні перешкоди у спілкуванні. Тому фахівець повинен знати регіональну специфіку мови, враховувати відмінності в традиціях і звичаях різних регіонів, 57 допомагати

дітям і сім'ям адаптуватися в новому мовно-культурному середовищі. За потреби соціальний працівник може виступати «культурним транслятором» між внутрішньо переміщеною особою та місцевою громадою. Особливо це важливо при переїзді зі сходу на захід України, де найбільш помітні мовні та культурні відмінності. Професійний розвиток фахівця із соціальної роботи з ВПО є безперервним процесом, зумовленим постійними змінами ситуації та появою нових викликів [86]. Постійний професійний розвиток включає участь у тренінгах, вебінарах, вивчення нових методів роботи та обмін досвідом з колегами. Супервізія є надзвичайно важливим інструментом профілактики професійного вигорання [30]. В умовах інтенсивної роботи з дітьми та сім'ями після травм супервізійний супровід дозволяє працювати зі складними випадками, отримати професійний супровід, знизити емоційне напруження та зберегти працездатність спеціаліста. Участь у супервізійних групах забезпечує не лише професійний розвиток, а й емоційну стабільність фахівця, що безпосередньо впливає на якість обслуговування. Таким чином, професійні компетенції фахівців із соціальної роботи у сфері надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам у благодійних фондах полягають у володінні базовими теоретичними знаннями та практичними навичками у сфері соціальної роботи, розумінні специфіки травматичного досвіду внутрішньо переміщених дітей та оволодіння методами кризового консультування. Важливими елементами є дотримання етичних принципів, включаючи конфіденційність, повагу до гідності та відсутність дискримінації, культурну чутливість та врахування регіональних особливостей у роботі з переміщеними сім'ями, здатність встановлювати та підтримувати професійні межі у роботі з уразливими категоріями. Постійний професійний розвиток та участь у супервізіях, вміння працювати в міждисциплінарній команді та взаємодіяти з різними стейкхолдерами. Комплекс цих компетенцій 58 забезпечує якість соціальних послуг та сприяє ефективній адаптації та реабілітації дітей-переселенців у нових умовах життя.

Висновки до другого розділу

На основі викладеного матеріалу в другому розділі, можна сформулювати такі ключові висновки. Правове регулювання соціальної роботи з ВПО спирається на комплексну трирівневу систему нормативно-правових актів, що включає міжнародні документи, які встановлюють загальні стандарти захисту прав ВПО, національне законодавство України у сфері регулювання прав внутрішньо переміщених осіб, а також спеціальне законодавство щодо діяльності благодійних фондів. Така правова база формує міцний фундамент для здійснення соціальної роботи та захисту прав ВПО в умовах воєнного стану. Організація соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах характеризується системністю та багатовекторністю, охоплюючи психосоціальну підтримку, сприяння адаптації та інтеграції, освітню підтримку та інші форми допомоги. Ефективність роботи забезпечується через професійну компетентність фахівців, дотримання етичних норм, індивідуальний підхід та міждисциплінарну взаємодію, а також постійний моніторинг та оцінку результативності послуг. Особливу роль у забезпеченні якісної соціальної допомоги відіграють професійні компетенції фахівців із соціальної роботи, які включають ґрунтовну теоретичну підготовку та практичні навички, розуміння специфіки травматичного досвіду та володіння методами кризового консультування, дотримання етичних принципів, культурну чутливість та здатність встановлювати професійні межі. Важливими елементами професійної компетентності є також постійний професійний розвиток, участь у супервізіях та навички міждисциплінарної взаємодії. Український досвід соціальної роботи з ВПО в умовах воєнного стану демонструє унікальні підходи до вирішення комплексних проблем. Значним досягненням у цій сфері стало створення методичних матеріалів, 59 зокрема посібника "Соціально-педагогічна робота з дітьми в конфліктний та постконфліктний періоди", розробленого Українським фондом «Благополуччя дітей» спільно з

ЮНІСЕФ, що відображає накопичений практичний досвід та пропонує дієві інструменти для роботи. Воєнний стан створює додаткові виклики для соціальної роботи, що вимагає від фахівців особливої професійної підготовки та психологічної стійкості. Серед основних труднощів варто відзначити поглиблення психологічних травм у ВПО, порушення звичного способу життя, підвищені ризики насильства та експлуатації, обмежений доступ до благоотримувачів, дефіцит ресурсів та емоційне вигорання фахівців. Подолання цих викликів потребує постійного вдосконалення методів роботи та професійного розвитку спеціалістів. Таким чином, другий розділ всебічно розкриває практичні аспекти організації соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах, наголошуючи на важливості професійних компетенцій фахівців як ключового фактору ефективності такої роботи. Комплексне поєднання нормативноправової бази, системного підходу до організації допомоги та високого рівня професіоналізму фахівців створює надійну основу для якісної соціальної підтримки ВПО в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ГРОМАДЯНСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ФОНДАМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1. Організація та аналіз результатів емпіричного дослідження діяльності ГО «ВІСЬ» у контексті надання послуг ВПО у Вінниці

Важливим етапом написання магістерської роботи є проведення емпіричного дослідження. Це ключовий елемент наукової роботи, який дозволяє перевірити теоретичні знання на практиці та отримати нові дані з досліджуваної теми. Емпіричне дослідження не лише збагачує роботу важливою інформацією, але й сприяє розвитку аналітичних здібностей магістранта та формуванню його професійних компетенцій. Проведення таких досліджень дає можливість зробити внесок у наукову сферу, потенційно впливаючи на практику роботи в обраній галузі. У контексті вивчення діяльності благодійних фондів у сфері надання послуг внутрішньо переміщених особам (ВПО) особливого значення набувають емпіричні дослідження. Це дозволяє отримати актуальні дані про реальний стан справ, виявити проблеми та потреби, визначити можливі шляхи оптимізації допомоги цій беззахисній категорії населення. Таким чином, емпіричне дослідження є не просто академічною вимогою, а важливим інструментом для глибшого розуміння досліджуваної проблеми та пошуку ефективних рішень у сфері соціальної роботи з ВПО.

За офіційними даними у Вінницькій об'єднаній громаді знайшли прихисток 46 тис. людей, зареєстрованих як ВПО. Переважну більшість переселенців складають жінки віком від 36 до 55 років, значно меншу – чоловіки цієї ж вікової категорії, які в основному виїхали з Донецької, Харківської, Херсонської та Запорізької областей. Із них значна частина мешкає в обласному центрі, меншість – у районах області. Через втрату своїх домівок і звичних умов життя через війну та окупацію деяких регіонів України велика частина українців були вимушені пристосовуватися до нових

місць проживання. До основних потреб ВПО у Вінницькій громаді та області можна віднести: продукти харчування, житло, засоби гігієни, одяг, гроші, медичні послуги та ліки, побутові товари. Також переселенці потребують більше соціальних виплат, адже тієї суми, яку вони отримують зараз, критично не вистачає. Більшість ВПО орендують житло або проживають у родичів чи знайомих, але кожен третій переселенець вказує на актуальність отримання соціального житла. Необхідно зазначити, що більшість мають плани повернутися до власного попереднього житла одразу ж після появи такої можливості.

А щодо потреби психологічної допомоги, то більшість ВПО вважають, що не потребують її. Хоча четверта частина вказали, що за потреби отримували такий вид допомоги. Потрібно звернути увагу на те, що більша половина ВПО, які переїхали на Вінниччину зі своїми дітьми, також потребують багато необхідних речей. До прикладу, це одяг, канцтовари, їжа та дитяче харчування, засоби гігієни та іграшки. З нематеріального діти ВПО потребують освіти та гуртків, а також медичних послуг. Лише невелика частина ВПО у Вінницькій області та безпосередньо у місті Вінниці мають роботу або справу, яка приносить їм дохід. Половина з них працевлаштовані офіційно, інша половина, переважно чоловіки – неофіційно. Більшість заявили, що це лише тимчасова діяльність. Майже половину тих, хто бажає працювати, але не працевлаштований, відлякує низька заробітна плата та інколи упередженість до ВПО під час оформлення на роботу. Водночас лише третина опитаних переселенців стали на облік у центрі зайнятості для пошуку професії, а ще третина взагалі не зверталася до цієї державної структури. Ставлення до ВПО місцевих мешканців громад, у яких вони проживають, є не повністю позитивним. Кожен четвертий опитаний переселенець відмітив, що відчував елементи напруження у відносинах із місцевим населенням. Переважно це проявлялось у випадках оренди житла чи працевлаштування ВПО. Майже половина респондентів заявили, що з таким ставленням до них вони не стикалися. Але їх соціальне становище

робить їх залежними від нового оточення та інших зовнішніх факторів. Саме тому вони потребують допомоги БФ, ГО та місцевих громад, психологічної підтримки та сприятливих умов в адаптації [21].

Емпіричне дослідження було проведене під час виробничої практики на базі ГО «ВІСЬ» за темою «Мотивація благодійної активності щодо ВПО в громадах». Вибір цієї організації як майданчика для дослідження був обумовлений її значною роллю у наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам. В анкетуванні взяло участь 60 респондентів, з них 63,6% жінок і 36,4% чоловіків. Вік опитаних виявився від 18 до 58 років.

За результатами дослідження всі респонденти вважають що підтримка з боку благодійних фондів є дуже корисною. Найбільш зручними способами здійснення благодійництва для громадян виявилися (63,6%) отримання грошової допомоги. 72,7% громадян вважають, що в першу чергу необхідно допомагати дітям; 27,3% охочіше б взяли участь проєктах щодо отримання житла, бо відсутність житла є найбільш суттєвою проблемою.

Серед чинників, що перешкоджають займатися благодійною діяльністю респонденти відзначили: недовіра благодійним організаціям (22,7%), відсутність грошей (36,3%), недостатню інформованість (41%).

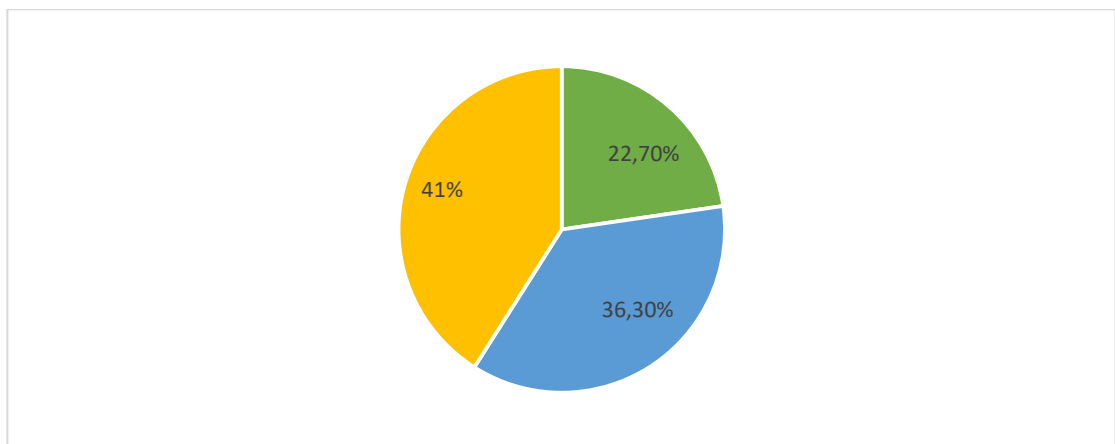


Рис 3.1.1 Фактори, що перешкоджають розвитку благодійності

Респонденти зазначили важливість підтримки з боку благодійних фондів, але і відмітили, згідно дослідженню, що бажали б що б благодійність здійснювалась частіше (9%), вважають, що не завжди отримують своєчасну інформацію, дізнаються через знайомих 18%; думають, що допоможе

заохочення з боку держави, виділяють як стимул бонуси за участь в благодійної діяльності (45%), та 27% називають більшого поширення інформації про подібні заходи.

Респонденти зазначили важливість підтримки з боку благодійних фондів, але і відмітили, згідно дослідженню, що бажали б що б благодійність здійснювалась частіше (9%), вважають, що не завжди отримують своєчасну інформацію, дізнаються через знайомих 18%; думають, що допоможе заохочення з боку держави, виділяють як стимул бонуси за участь в благодійної діяльності (45%), та 27% називають більшого поширення інформації про подібні заходи.

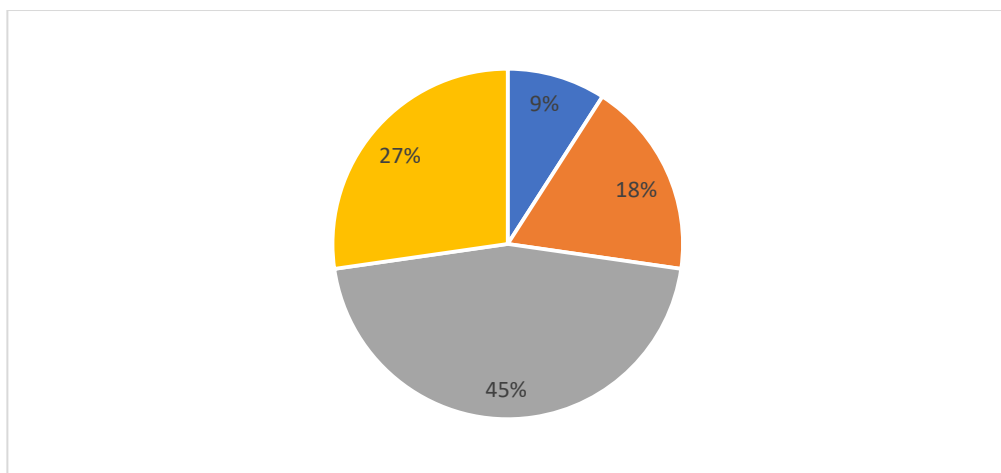


Рис 3.1.2. Можливі методи стимулювання благодійної діяльності по відношенню до ВПО

Нами були проаналізовані також особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб («Методика діагностики соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерса і Р. Даймонда)). Ми виявили, що найбільш вираженим є середній рівень адаптованості. Достатньо вираженим є низький рівень адаптації (24,6%). Такі респонденти мають найбільше труднощів у комунікативній сфері та міжособистісних стосунках, частіше зустрічаються з різного роду побутовими труднощами, працевлаштуванням що може впливати на перебіг їх соціальної адаптації. Для таких респондентів важливими є соціальна активність, енергійність у спілкуванні та діяльності. Можемо припустити, що особи з низькими показниками адаптивності

потребують залучення у соціальне середовище, інтеграції в місцеві громади що надасть їм можливість кращої адаптації та відчуття психологічного благополуччя.

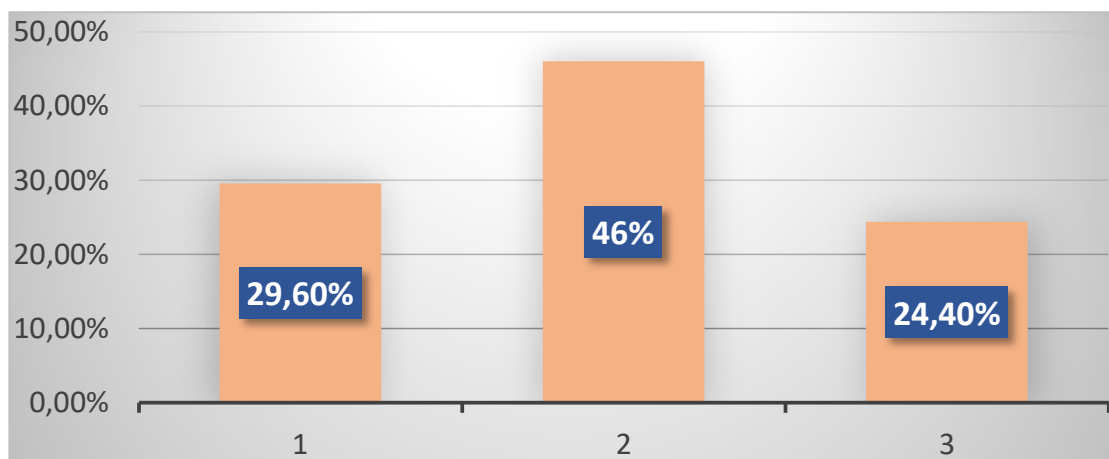


Рис 3.1.3 Особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб

Далі нами були проведені дослідження вираженості особистісної тривожності у ВПО за методикою «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» Спілбергера-Ханіна. На їх підставі було виявлено, що найбільш вираженим є низький рівень особистісної тривоги (41,3%). Тобто тривожність як риса характеру є притаманною для 31,2% респондентів.

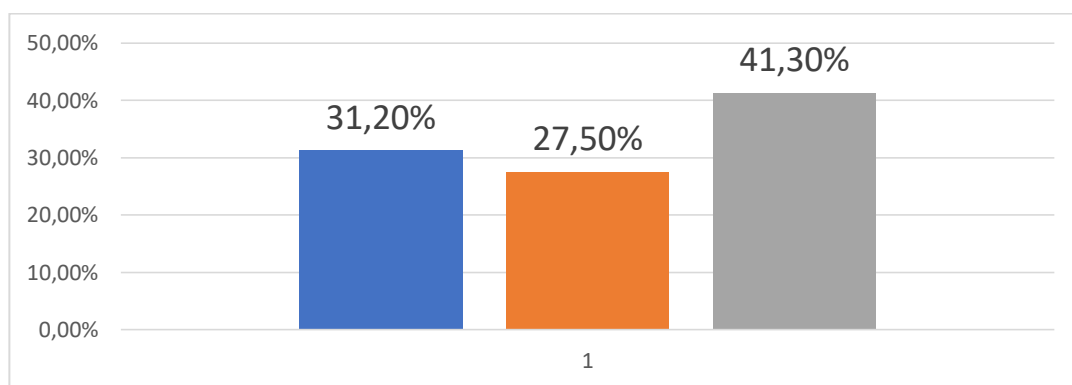


Рис 3.1.4. Результати дослідження вираженості особистісної тривожності у ВПО

Дослідження вираженості ситуативної тривожності у ВПО за методикою «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» Спілбергера-Ханіна виявили у більшості респондентів найбільш вираженим є середній рівень ситуативної тривожності

(40,3). Показники високого рівня також є достатньо високими (38,2%). Це можна пояснити тим що респонденти зі статусом ВПО що пережили втрати житла, звичного способу життя, відчують дискомфорт пов'язаний з проблемами адаптації та знаходяться в ситуації невизначеності щодо майбутнього

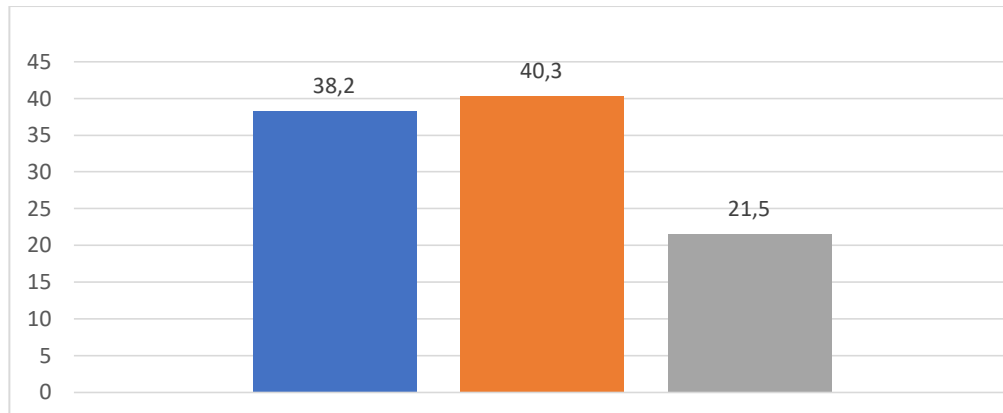


Рис 3.1.5. Результати дослідження вираженості ситуативної тривожності у ВПО

Таким чином, за результатами дослідження, можемо констатувати необхідність посилення роботи з місцевими громадами де проживають ВПО, визнаючи їх ключову роль у процесі адаптації та інтеграції. Рекомендується розробити комплексний підхід до благодійних фондів, який враховує їхні потреби, можливості та подальші перспективи щодо підтримки ВПО, як першочергове завдання більш гнучких програма фондів щодо підтримки ВПО.

3.2. Рекомендації щодо оптимізації діяльності благодійних фондів у сфері допомоги ВПО.

Ефективна соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами неможлива без підтримки та участі місцевих громад та широкої громадськості. Благодійні фонди мають активно спілкуватися з суспільством, інформувати про потреби переселенців, залучати людей до волонтерської, благодійної та адвокаційної діяльності. Використання соціальних мереж, інформаційних кампаній та публічних заходів може допомогти мобілізувати

додаткові ресурси та створити сприятливе середовище для інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Емпіричне дослідження діяльності ГО «ВІСЬ» щодо надання послуг внутрішньо переміщених осіб (ВПО) виявило як значні досягнення, так і потенційні напрямки для покращення, оскільки інформація, отримана під час неформальної розмови з керівництвом ГО «ВІСЬ», дозволила комплексно зрозуміти поточної ситуації та визначення ключових аспектів, які потребують оптимізації. Мета цього підрозділу – сформулювати конкретні, практично орієнтовані рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності благодійних фондів у наданні допомоги ВПО. Ці рекомендації стосуватимуться різних аспектів роботи, від розширення освітніх програм до вдосконалення комунікаційних стратегій, і будуть спрямовані не лише на покращення якості послуг, а й на сприяння довгостроковій адаптації та інтеграції ВПО у нові громади.

Аналіз результатів дослідження підкреслює важливість подальшого розвитку освітньої підтримки ВПО. Незважаючи на те, що багато благодійних фондів вже реалізують різноманітні освітні ініціативи, існує потреба в їх подальшій адаптації та розширенні залежно від мінливих умов та потреб бенефіціарів. У контексті підтримки шкільної освіти рекомендується посилити існуючі програми додаткових занять з основних предметів, збільшити їх частоту та обсяг. Особливу увагу слід приділити розширенню можливостей індивідуальних консультацій, зокрема через онлайн-формати, що забезпечить більшу доступність освітньої підтримки. Ще одним важливим напрямком роботи є вдосконалення наявних Інтернет-ресурсів, підвищення їх інтерактивності та адаптація до різних рівнів навчання учнів. Розробка та масштабування менторських програм із залученням більшої кількості волонтерів дозволить охопити більше дітей та забезпечити персоналізований підхід до навчання. У сфері неформальної освіти важливо урізноманітнити тематику вже існуючих гуртків та майстер-класів, враховуючи сучасні тенденції та побажання самих дітей. Збільшення

кількості занять, спрямованих на розвиток «м'яких навичок» та вбудовування їх у різноманітні види діяльності сприятиме формуванню важливих життєвих компетенцій. Удосконалення формату «літніх шкіл» у бік більшої інтенсивності та спрямованості на практичне застосування знань може стати ефективним інструментом компенсації можливих затримок у навчанні. Розширення географії та тематики навчальних поїздок, з акцентом на їх зв'язку з навчальним матеріалом та життєвими навичками, збагатить освітній досвід дітей та сприятиме їх кращій адаптації до нового середовища. Слід підкреслити, що ці рекомендації спрямовані на якісне вдосконалення та кількісне розширення вже існуючих ефективних практик. Особливу увагу слід приділяти індивідуалізації підходу, враховуючи різноманітність потреб ВПО та їхній попередній досвід.

Соціальна адаптація залишається ключовим викликом для ВПО, тому рекомендується посилити програми, спрямовані на розвиток соціальних навичок та побудову дружніх стосунків. Це може включати організацію регулярних соціальних заходів, під час яких переселенці мають можливість спілкуватися з місцевими мешканцями. Програми, спрямовані на формування позитивного мислення, навичок подолання стресу та самоорганізації, можуть допомогти дітям краще справлятися з викликами та адаптуватися до нових умов життя. Особливу увагу слід приділити підтримці підлітків ВПО, які стикаються з специфічними викликами, пов'язаними з формуванням ідентичності та плануванням майбутнього в умовах невизначеності. Розробка програм професійної орієнтації, менторства та лідерських тренінгів може допомогти підліткам знайти свій шлях та розкрити свій потенціал. Нарешті, важливо забезпечити постійний моніторинг психоемоційного стану й ВПО та гнучко адаптувати програми підтримки відповідно до виявлених потреб. Це може включати регулярні опитування, індивідуальні співбесіди та залучення фахівців для оцінки ефективності психосоціальних інтервенцій. Реалізація цих рекомендацій дозволить створити комплексну систему психосоціальної підтримки, яка враховує

різноманітні потреби ВПО та сприяє їхньому всебічному розвитку та успішній інтеграції в нових громадах. Важливо, щоб ця підтримка надавалася на довгостроковій основі, визнаючи, що процес адаптації та відновлення може тривати протягом значного періоду часу. Особливу увагу слід приділити розробці програм, які сприяють розвитку навичок м'якого спілкування, таких як командна робота, лідерство та критичне мислення. Також важливо забезпечити баланс між організованими заходами та вільним часом для неформального спілкування та відпочинку. Організація циклічних культурних заходів, таких як подорожі, відвідування музеїв, театрів, концертів, може сприяти розширенню кругозору ВПО та кращій інтеграції їх у культурне середовище нового місця проживання. При цьому важливо залучати до цих заходів не лише дітей внутрішньо переміщених осіб, а й місцевих дітей, створюючи можливості для природної соціалізації та створення дружніх стосунків.

З точки зору комунікаційної стратегії, рекомендується оптимізувати присутність ГО «ВІСЬ» в Інтернеті. Це і вдосконалення сайту, і активне використання соціальних мереж, і створення зручних мобільних додатків. Ці платформи мають надавати актуальну інформацію про програми та заходи, а також бути інтерактивним простором для спілкування та обміну досвідом між бенефіціарами. Важливо розробити персоналізовану систему спілкування, яка враховує індивідуальні інтереси та потреби кожної дитини та сім'ї. Це може включати надсилання адресних повідомлень про відповідні заходи, створення особистих облікових записів на веб-сайті ГО «ВІСЬ», де громадяни можуть відстежувати свою участь у програмах і планувати майбутні заходи. Також рекомендується розробити стратегію «сарафанного радіо», заохочуючи активних учасників програми ділитися своїм позитивним досвідом з іншими родинами ВПО. Це можна реалізувати за допомогою програм «амбасадорів» або реферальної системи, де надаються певні бонуси чи привілеї для залучення нових учасників. Важливим аспектом є забезпечення прозорості та доступності інформації про діяльність фонду.

Регулярні звіти про діяльність, історії успіху учасників програми, відгуки батьків і дітей мають бути легкодоступними для всіх зацікавлених сторін. Це не тільки підвищить довіру до організації, але й мотивуватиме інших приєднуватися до програм.

Нарешті, рекомендується проводити регулярні опитування та фокусгрупи для отримання зворотного зв'язку щодо якості спілкування та організації відпочинку. Це дозволить постійно вдосконалювати ці аспекти роботи ГО «ВІСЬ», адаптуючи їх до мінливих потреб і очікувань бенефіціарів. Реалізація цих рекомендацій допоможе створити більш привабливе, інклюзивне та ефективне середовище для внутрішньо переміщених дітей, сприяючи їх успішній адаптації та розвитку. Водночас удосконалена комунікаційна стратегія забезпечить більш широке залучення сімей внутрішньо переміщених осіб до програм фонду та підвищить загальну ефективність його діяльності. Таким чином, для оптимізації діяльності благодійних фондів у сфері допомоги внутрішньо переміщеним дітям доречними є наступні рекомендації: посилення освітнього супроводу шляхом розширення додаткових занять та інтернет-ресурсів; розвиток психосоціальної підтримки, включаючи арттерапію та програми соціальної адаптації; більш активне залучення батьків через гнучкі форми участі та освітні програми; покращення організації вільного часу з акцентом на розвиток soft skills; оптимізація комунікаційної стратегії для кращого інформування та залучення бенефіціарів. На основі проведеного емпіричного дослідження можна зробити наступні загальні висновки щодо третьої частини:

Емпіричне дослідження діяльності ГО «ВІСЬ» проводилося за комплексною методологією за участю різних категорій учасників: дітей внутрішньо переміщених осіб, їхніх батьків та представників благодійного фонду. Завдяки такому багатовекторному підходу вдалося всебічно зрозуміти ефективність наданих послуг.

3.3. Організаційна структура і зміст соціального проєкту «Швидка підтримка»

У даній частині дослідження буде представлено авторський соціальний проєкт «Швидка підтримка», який націлений на підвищення ефективності благодійної підтримки ВПО, залучення в благодійну діяльність громадських організацій. Базою здійснення проєкту стала ГО «ВІСЬ» при підтримці Департаменту соціальної політики Вінницької обласної державної адміністрації.

Аналіз сучасного розвитку благодійності в Україні, показує, що серед основних перешкод для підвищення її ефективності для ВПО, можна відзначити наступні:

1. Погане розуміння значною частиною суспільства суті благодійництва щодо ВПО, її цілей і завдань.

2. Відсутність в країні глибоких традицій наймасовішої благодійної діяльності (хоча в історії країни було чимало яскравих прикладів індивідуальної благодійності, про які, як і про зарубіжну позитивної практики, більшість громадян погано поінформоване).

3. Переважаюча в суспільній свідомості невірна думка, що благодійна діяльність – це обов'язок держави.

4. Неефективність підходів багатьох представників Благодійних фондів і ГО в організації благодійної діяльності, а саме: прагнення на наявні кошти створити / підтримати обов'язково власні благодійні організації (навіть якщо для забезпечення їх нормального функціонування і розвитку ресурсів явно недостатньо), замість підтримки вже існуючих благодійних організацій, що володіють кваліфікованими кадрами, досвідом роботи та хорошою репутацією.

5. Недостатня розвиненість в країні інфраструктури благодійності: мала кількість благодійних організацій зі стійкою ресурсною базою; діяльність більшості благодійних організацій зосереджена в великих містах країни; дуже слабкий розвиток благодійності в деяких сферах (допомога людям

похилого віку, невиліковно хворим і т. ін.); обмежений набір механізмів і форм участі в ній громадян, недостатність існуючих моральних і інші стимулів до участі громадян в благодійності і т. ін.

6. Недостатня інформованість суспільства про проблеми з якими стикаються ВПО, здійснювану в країні ефективність благодійної діяльності та недостатня популяризація позитивного досвіду інших країн.

7. Недостатня інформованість громадян про можливі форми їх особистої участі в благодійній діяльності.

8. Недовіра до благодійних фондів і організацій, нерозуміння їх ролі і значення в благодійній діяльності.

Очевидно, що в основі більшості з перерахованих вище проблем лежить погана інформованість суспільства про благодійність, благодійників і бенефіціарів.

Це цілком зрозуміло: тема благодійності багато років практично не була присутня в інформаційному полі країни, а якщо й була, то тільки на його периферії. Як наслідок, недостатня суспільна підтримка благодійної діяльності.

Проте необхідно відзначити той факт, що збільшена в останні роки увагу суспільства до благодійної діяльності, що виразилося зокрема в її ширшому висвітленні в ЗМІ, практично відразу ж зробило позитивний вплив на розвиток благодійності та волонтерства в країні, що підтверджується позитивними кількісними і якісними змінами.

Мета проекту

Підвищення ефективності благодійної підтримки ВПО, залучення в благодійну діяльність в інтересах ВПО, які знаходяться у важкій життєвій ситуації максимально широкого кола громадян представників місцевих громад, з метою інтеграції ВПО, підприємств і організацій, з метою надання робочих місць, розширення допомоги з боку благодійних фондів, з метою вирішення матеріальних і житлових питань, медичної підтримки, освітньої..

Завдання проекту

Інформування громадськості про проблеми людей зі статусом ВПО та необхідності об'єднання зусиль всіх громадян для успішного вирішення цих проблем.

Терміни реалізації

3 вересня 2025 - по вересень 2026 (діючий проект)

Ресурси:

Основні етапи упровадження:

I. Підготовчий

1. Закупівля необхідного обладнання.
2. Обладнання приміщення для роботи.
3. Розробка інформаційних буклетів.
4. Розробка вправ для роботи з представниками благодійних організацій.

II. Реалізаційний

1. Створення інформаційних буклетів.
2. Розміщення електронної інформації у мережі Інтернет.
3. Організація роботи з учасниками тренінгу.

III. Оцінювальний

1. Розробка критеріїв роботи під час тренінгу.
2. Можливі корективи до роботи та впровадження нових принципів та видів роботи , щодо поставленого завдання.

IV. Інформаційний

1. Проведення тренінгу з метою покращення набутого досвіду.
2. Організація відкритого доступу всіх бажаючих для ознайомлення з роботою тренінгу.

Термін виконання проекту: вересень 2025- вересень 2026 р. р.

Рівень реалізованості: на стадії пошуку фінансування та на етапі виконання.

Очікувані результати:

Короткострокові:

1. Прес-конференція на базі ГО «ВІСЬ» (інформування про діяльність у рамках проекту та розробка спільного плану дій).
2. Організація та проведення 5-ї денної тренінгової програми для представників благодійних організацій в Вінницькій області
3. Надання супервізійних та консультаційних послуг.
4. Видання та розповсюдження 1000 примірників інформаційних буклетів про діяльність в рамках проекту «Швидка підтримка».

Вид Проекту: некомерційний, одержання соціального ефекту.

Масштабність Проекту: територіальне охоплення практичними заходами: м. Вінниця; Вінницька область

Основні етапи впровадження

Оцінка проектної діяльності буде проводитися протягом реалізації проекту (жовтень-листопад 2025 р.).

Таблиця 3.2.1. Зміст проекту

Назва заходу	Термін проведення	Місце проведення	Відповідальний
Проведення прес-конференції щодо початку реалізації програми	вересень -2025 р.	ВДПУ	
Видання та розповсюдження інформаційних буклетів	Жовтень 2025 р.	м. Вінниця та Вінницька область	
Обладнання спеціалізованого кабінету для проведення тренінгових робіт	Листопад 2025 р.	м. Вінниця, вул. Замостянська 31	
Залучення представників існуючих фондів	Грудень -2025р		
Організація та здійснення інтеграційної екскурсії по м. Вінниця центрам знаходження ВПО, опитування щодо їх проблем.	.	м. Вінниця	
Організація та проведення	Січень 2020 р.	м. Вінниця, вул. Замостянська, 31	

«круглого столу» на тему: «Якою має бути сучасне благодійність щодо ВПО?».			
Проведення занять з працівниками ДСЗ місцевих громад.	. Лютий 2020 р	м. Вінниця, вул. Замостянська 31	
Організація заходів з вивчення потреб ВПО в місцевих громадах.	Березень 2025р.	ГО «ВІСЬ»	
Залучення фахівців різних напрямків (медиків, психологів, юристів) з метою надання безкоштовної допомоги ВПО	Квітень-травень	ГО «ВІСЬ»	
Організація релаксаційних заходів для ВПО і відпочинку за допомогою благодійних Фондів.	Червень-серпень	ГО «ВІСЬ»	
Підведення підсумків			

Методи реалізації проєкту:

1. Проведення інформаційно-освітніх заходів: прес-конференція, форум, круглий стіл, підготовка та видання інформаційних матеріалів.
2. Проведення заходів з залучення до участі клієнтів та зацікавлених осіб: проведення тренінгової програми, надання комплексної соціальної адаптації та соціального захисту безробітних.
3. Проведення заходів з моніторингу реалізації проєкту: розробка та друк оціночних анкет.

Партнери Проєкту: ГО «ВІСЬ», Департамент соціальної політики Вінницької обласної державної адміністрації.

Основні продукти, що будуть створені в ході реалізації Проєкту:

- інформаційний буклет про діяльність в рамках проєкту «Швидка підтримка».

- довідник надання допомоги та соціальних послуг благодійними організаціями та благодійними фондами Вінницької області.

Висновки до третього розділу

Аналіз результатів емпіричного дослідження засвідчив високу ефективність ГО «ВІСЬ» в основних напрямках діяльності: психологічний супровід, соціальна адаптація та освітній розвиток переселенців. Позитивні відгуки батьків і дітей, підкріплені спостереженнями керівництва фонду, підтверджують, що послуги, що надаються, відповідають потребам цільової групи. Водночас дослідження виявило необхідність розширення можливостей неформальної освіти, урізноманітнення способів проведення вільного часу та посилення роботи з батьками, що свідчить про необхідність подальшої адаптації програм фонду до динамічних потреб бенефіціарів. На основі проведеного дослідження розроблено комплекс науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації діяльності громадських організацій та благодійних фондів у сфері допомоги дітям внутрішньо переміщених осіб. Ключовими напрямками вдосконалення є посилення освітнього супроводу шляхом розширення додаткових занять та використання Інтернет-ресурсів, розвиток системи психосоціальної підтримки з використанням інноваційних арттерапевтичних методик, запровадження гнучких форм залучення батьків до освітніх програм та удосконалення організації змістовного вільного часу з акцентом на розвиток соціальних компетенцій. Окрему увагу було приділено необхідності оптимізації комунікаційної стратегії фонду з метою підвищення ефективності інформування та залучення бенефіціарів.

Таким чином, у третьому розділі представлено комплексне емпіричне дослідження діяльності ГО «ВІСЬ» у сфері надання послуг внутрішньо переміщеним дітям, яке не лише підтверджує високу ефективність існуючих програм, але й вказує на перспективні напрями їх удосконалення. Запропоновані рекомендації мають практичне значення для оптимізації роботи благодійних фондів та можуть бути адаптовані до специфіки

діяльності інших організацій, які працюють з дітьми-переселенцями в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного теоретичного та емпіричного дослідження соціальної роботи з ВПО в благодійних фондах в умовах воєнного стану можна зробити наступні основні висновки:

1. Вивчення історичного контексту соціальної роботи з ВПО виявило глибокі трансформації системи соціальної підтримки – від перших форм соціальної допомоги у ХІХ-ХХ століттях до сучасних, комплексних підходів. Особливо важливим є досвід діяльності благодійних фондів початку ХХ сторіччя, який заклав основи для розвитку місцевих ініціатив щодо підтримки беззахисних категорій населення. В умовах сучасних викликів, пов'язаних з російською агресією, історичний досвід набуває нового змісту, показуючи важливість поєднання державних механізмів соціального захисту з потенціалом благодійних організацій. Аналіз наукових робіт вітчизняних дослідників дозволив простежити еволюцію форм і методів соціальної роботи, а також виявити історичну схожість із сучасними практиками підтримки дітей ВПО.

2. Результати теоретичного аналізу основних понять дослідження дозволили створити цілісну систему взаємопов'язаних категорій. Під «соціальною роботою» розуміється багатоаспектна професійна діяльність, метою якої є активізація внутрішніх ресурсів особистості та створення сприятливих умов для їх розвитку. Поняття «внутрішньо переміщені особи» включає не лише правовий статус, а й набір специфічних потреб і беззахисності, що є наслідком досвіду вимушеного переміщення. Ключовим суб'єктом надання соціальної допомоги є громадські організації та благодійні фонди, які мають унікальні можливості гнучкого реагування на потреби цільової групи отримувачів. «Воєнний стан» визначає особливий контекст соціальної роботи, що характеризується підвищеним ризиком і необхідністю адаптації традиційних методів роботи до кризових умов.

3. Методологічну основу дослідження створено на стику різноманітних наукових підходів, що забезпечило його комплексність та системність.

Принцип об'єктивності реалізується шляхом використання 85 перевірених даних та багатьох джерел інформації. Системний підхід дозволив поглянути на соціальну роботу з дітьми-переселенцями як на складну, динамічну систему взаємопов'язаних елементів. Етичний принцип забезпечив відповідність дослідження стандартам професійної етики та захист прав учасників. Поєднання якісних і кількісних методів збору даних збагатило емпіричну базу дослідження.

4. Аналіз нормативно-правової бази виявив комплексний характер регулювання соціальної роботи з ВПО. Міжнародний рівень представлений «Конвенцією про статус біженців 1951 року», «Керівними принципами ООН з питання про переміщення осіб усередині країни», «Рекомендаціями щодо внутрішнього переміщення» та іншими документами, що встановлюють стандарти захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Національне законодавство містить положення щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та надання соціальних послуг, які становлять правову основу діяльності суб'єктів соціальної роботи. Особливе значення мають спеціальні положення про благодійну діяльність, які регулюють організаційно-правові аспекти функціонування громадських організацій та благодійних фондів.

5. Дослідження змісту та специфіки соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб виявило їх багаторівневий характер. Психологічна підтримка, консультування та кейс-менеджмент надаються на індивідуальному рівні. Груповий рівень включає соціально-педагогічну роботу, організацію вільного часу та виховну діяльність. На рівні громад реалізуються програми соціальної інтеграції та адаптації. Важливим аспектом є налагодження міжвідомчої взаємодії та координація зусиль різних організацій. Специфіка надання послуг в умовах воєнного стану вимагає підвищеної уваги до безпеки, мобільності послуг та використання дистанційних форм роботи. Інноваційним елементом стало впровадження

цифрових технологій та інтернет- платформ, що забезпечують доступність послуг.

6. Комплексне дослідження проблем соціальної роботи з ВПО під час воєнного стану виявило багаторівневу систему проблем. На макрорівні – це недосконалість механізмів міжвідомчої координації, обмежені ресурси та інфраструктурні проблеми. На мезорівні були помітні труднощі із забезпеченням стабільного фінансування програм, нестача кваліфікованого персоналу та труднощі з охопленням цільової групи одержувачів. Мікрорівень характеризується поглибленням психологічної травми у ВПО, розривом сімейних зв'язків і труднощами адаптації в новому середовищі. Особливої уваги потребує проблема вигорання спеціалістів та необхідність розробки ефективних механізмів психологічної підтримки працівників благодійних фондів.

7. Дослідження професійних компетенцій фахівців із соціальної роботи дозволило розробити комплексну модель професійних компетенцій, необхідних для ефективної роботи з переселенцями. Ключовими елементами є: глибокі теоретичні знання в галузі психології травми та кризового втручання; практичні навички оцінки потреб, консультування та роботи в групі; розуміння культурних особливостей та регіональної специфіки; здатність працювати в умовах невизначеності та обмежених ресурсів. Емоційні компетенції, включаючи здатність до саморегуляції та протидії вигоранню, мають особливе значення. Встановлено, що ефективність роботи значною мірою залежить від постійного підвищення кваліфікації та регулярної участі в супервізії.

8. В основу організації емпіричного дослідження діяльності благодійних фондів м. Вінниці покладено методологію, яка поєднала кількісні та якісні методи збору даних. Розроблено набір інструментів, адаптований до специфіки цільової групи та умов воєнного стану. Особливу увагу приділено етичним аспектам дослідження, зокрема інформованій згоді та захисту персональних даних. Використання кількох джерел інформації

(дітей внутрішньо переміщених осіб, батьків, спеціалістів фонду) дозволило провести триангуляцію даних та підвищити достовірність результатів.

9. Аналіз результатів емпіричного дослідження виявив хорошу взаємодію між благодійними фондами та бенефіціарами. Виявлено високий рівень задоволеності послугами (87% респондентів), а найбільш ефективним визнали психологічну підтримку. Показано прямий зв'язок між регулярністю користування послугами та показниками соціальної адаптації дітей. Визначено необхідність розширення програм неформальної освіти та посилення співпраці з батьками.

10. На основі комплексного аналізу розроблено модель оптимізації діяльності громадських організацій та благодійних фондів у сфері допомоги ВПО. Модель включає чотири взаємопов'язані компоненти: організаційний (удосконалення структури управління та координації), методологічний (розробка нових форм і методів роботи), ресурсний (диверсифікація джерел фінансування та розвиток партнерства) та технологічний (впровадження цифрових інструментів). Особливу увагу приділено питанням сталого розвитку та масштабування ефективних практик. Розроблені рекомендації враховують як актуальні потреби цільової групи, так і перспективи довгострокового розвитку системи соціальної підтримки дітей-переселенців в Україні. Гіпотеза дослідження повністю підтвердилася. Результати емпіричного дослідження та теоретичного аналізу показали, що комплексний підхід у соціальній роботі з дітьми ВПО, який включає комплексний супровід та індивідуальний підхід, дійсно значно покращує їхнє соціально-психологічне благополуччя. Підтвердженням цього є позитивні відгуки бенефіціарів, успішні результати адаптації ВПО та ефективність роботи всього благодійного фонду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз Стратегії інтеграції ВПО та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року. БФ «Право на захист». 2022 URL: <https://r2p.org.ua/page/strategiya-integracziyi-vpo-analiz>.
2. Артюх Ю. І. Правове регулювання соціального забезпечення вимушених переселенців: порівняльний аспект. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 214–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2017_1_25
3. Басова І. С. Внутрішньо переміщені особи: теоретичні та практичні проблеми. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 504-511. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_67.
4. Белоусов В. Соціальна робота як особлива гарантія соціальної безпеки держави. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». URL: <https://visnyk-jurisuzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/73-1.pdf>.
5. Бобкова А. Щодо реалізації права на житло внутрішньо переміщеними особами. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1–2. С. 3–13. URL: <https://jpch.donnu.edu.ua/article/view/6038/6067>
6. Бойко М. Глобальне визначення соціальної роботи та український контекст. *Електронний архів Національного університету "Києво-Могилянська академія"*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/01d1c61cdb73-46d0-b967-bb68fb5701da/content>.
7. Булеца С. Б. Право внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 12-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2016_1_4
8. Волкова А. О. Сучасна практика надання внутрішньо переміщеним особам соціального житла та житла з житлових фондів для тимчасового проживання. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 209–216. URL: <https://jpch.donnu.edu.ua/article/view/6038/6067>

9. Громадська організація ВІСЬ м. Вінниця URL:
<https://www.facebook.com/volonterstvo.by.axis/?ref=ts&fref=ts>
- 10.Десять тисяч українців з тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій отримають додаткові виплати завдяки співпраці Мінсоцполітики та неурядової організації "ACTED". Міністерство соціальної політики України. URL:
<https://www.msp.gov.ua/news/22111.html>.
- 11.Джавадян О. Роль соціальної реклами в соціальній роботі. *Теоретичні та емпіричні наукові дослідження: концепція та тенденції*. 2021. URL:
<https://doi.org/10.36074/logos28.05.2021.v1.16>
- 12.Добров П. В., Бабенко С. Ю. Евакуація з України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.): монографія. Донецьк : ДонНУ, 2008. 159 с.
- 13.Енциклопедія історії України: в 5т. / редкол. Смолій В. А. (голова) та ін. Київ: Наук думка, 2005. Т.3. 672 с.
- 14.Жванко Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні: документи і матеріали (1914–1918 рр.): монографія. Харків: ХНАМГ, 2010. 360 с.
- 15.Журавко Т. В. Робота психолога з тривожними дітьми. *Педагогіка, психологія та методика викладання: міжнародний досвід*. 2021.
- 16.Іванченко О. Традиції та новаторство земських практик у соціальній роботі в Україні: дис. д-ра філософії в галузі соціології: Запоріжжя, 2021. 246 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/ivanchenko/Disirtacia_IVANCHENKO_O_O_O.pdf.
- 17.Іляшко О. О. Проблеми захисту права внутрішньо переміщених осіб на медичну допомогу в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 1. С. 32-35. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/8.pdf.
- 18.Історія ЮНІСЕФ. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/history>.

19. Керівні принципи внутрішнього переміщення. Офіційний веб- сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). 2004 URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principlesinternaldisplacement.html>.
20. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни (документ ООН E/CN.4/1998/53/Add/2 F) ратифіковано Україною 17.04.1998. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>
21. Кіпень В. П. Внутрішньопереміщенні особи: виживання та підтримка в умовах війни. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2023. 104 с.
22. Князькова Л.М. Деякі питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/32.pdf
23. Кобець М. П. Проблеми забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 37, т. 1. С. 110–113. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37\(2\)__29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37(2)__29)
24. Коваленко Н. Жертви Чорнобиля і медичні наслідки радіації. *Радіо Свобода*. 2016 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27677731.html>
25. Коваль Г., Малиновська Н. Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми. *Гуманітарні студії*. 2023. № 6. С. 8–13.
26. Комнатний С. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики України у воєнний і повоєнний періоди. *Право і політика*. 2022. Том 22. №1.
27. Конвенція про статус біженців 1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
28. Костіна В. В. Ресурсне забезпечення соціальної роботи. *Наукові дослідження та інновації*. 2020.

- 29.Кравченко О., Хомечко Г. Громадські та благодійні організації: розвиток і діяльність у правовому полі. Львів: *Екологія. Право. Людина*, 2019. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Gromadski-ta-blagodijnniorganizatsiyi.pdf>.
- 30.Кривоконь Н. І. Стандарти та регламенти супервізії в соціальній роботі. Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2019. № 2 (14). С. 52–59.
- 31.Кулікова С. Арт-терапія як складова соціокультурної діяльності. *Сучасна освіта в Україні: інтеграція в Європейський освітній простір*. 2023.
- 32.Купенко О. Соціальна робота: від теорії до практики. Репозитарій СумДУ. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/79799/3/Kupenko_sotsialna_robota.pdf.
- 33.Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 3, № 27. С. 224–228.
- 34.Майстренко О., Андрійченко Ж., Близнюк Т. Етика комунікації працівників у соціальних мережах та її вплив на імідж компанії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38.
- 35.Малюга Л. Ю. Правове забезпечення захисту прав та інтересів дітей під час війни в Україні. *Закарпатські правові читання*. 2023.
- 36.Мельник Л. та ін. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соц. сфери / ред. Л. Волинець. Київ: Видавничий дім «Калита», 2014. 72 с.
- 37.Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям внутрішньо переміщених осіб. Психологічна служба. 2023 URL: <https://psycholog.school15.org.ua/metodychnirekomendacziyi-shhodo->

organizacziyi-ta-nadannya-psyhologichnoyi-dopomogydityam-ta-simyam-vnutrishno-peremishhenyh-osib/

- 38.Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти: монографія / [С. Б. Булеца, Я. В. Лазур, М. О. Лендъел та ін.] ; за заг. ред. О. Я. Рогача, М. В. Савчина, М. В. Менджул. Ужгород : РІК-У, 2017. 348 с.
- 39.Миколіук С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Гуманітарні студії*. 2023. № 6. С. 31–36.
- 40.Михайловський В. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. №2. С. 85-87
- 41.Михайловський В. І. Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запоріз. нац. ун-т. Київ-Запоріжжя, 2018
- 42.Мінреінтеграції: Майже 800 тисяч ВПО планують залишитися у громадах, що їх прийняли. Урядовий портал. 2023 URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minreintehratsii-maizhe-800-tysiach-vpo-planuiutzalyshytysia-u-hromadakh-shcho-ikh-pryinialy>.
- 43.Місило Євген. Репатріація чи депортація. Переселення українців з Польщі до УРСР. Збірник документів (пер. Іван Сварник) Львів : Каменярь, 2007. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Misylo_Yevhen/Repatriatsiia_chy_deportatsiia_Pereseleennia_ukraintsiv_z_Polschi_do_URSR_Zbirnyk_dokumentiv/
- 44.Назаревич В. Подолання остракізації дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах їх адаптації до нового освітнього простору. *Психологія: реальність і перспективи*. 2021. № 19. С. 49–59.
- 45.Невинна В. Благодійні фонди та проекти допомоги дітям. *Волонтерська Платформа*. 2023 URL [https://platforma.volunteer.country/posts /blahodiini-fondy-ta-proiekt-y-dopomohy-ditiam](https://platforma.volunteer.country/posts/blahodiini-fondy-ta-proiekt-y-dopomohy-ditiam).

- 46.ПАРЄ, документ №11942, звіт «Забуті люди Європи: захист прав довготерміново переміщених осіб», 8 червня 2009 року.
- 47.Підкомісія ООН щодо заохочення та захисту прав людини, Резолюція 2005/21, «Принципи ООН з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб», прийняті 11серпня 2005 року URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4b2a01262>
- 48.Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року, Документ ООН A/60/L.1, пункт 132; Резолюція Ради ООН з прав людини 6/32 (2007 рік), пункт 5; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 62/153 (2008 рік), пункт 10 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU05239>
- 49.Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755 VI : станом на 1 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#>.
- 50.Політологія : навч. енциклопед. слов.-довід. / В. М. Денисенко та ін.; ред. Н. М. Хома. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 779 с.
- 51.Попович Г.М. Соціальна робота в Україні і за рубежом: Навчально-методичний посібник. Ужгород: Гражда, 2000. 143 с.
- 52.Попок А., Дьяченко А. Визначення статусу біженців та внутрішньопереміщених осіб: зарубіжний досвід. *Аспекти публічного управління*, 2017. 5(3-4), С. 5-13. 2, 8 URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/316/313>
- 53.Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI: станом на 23 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.
- 54.Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України 92 від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
- 55.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми:

- Закон України від 26.01.2016 № 936VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19#Text>.
56. Про внесення змін до Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1270. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1270-2020-п#Text>.
57. Про внесення змін до Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-2024-п#Text>.
58. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
59. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 №1706VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
60. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
61. Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 № 440 : станом на 19 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-п#Text>.
62. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297VI: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

- 63.Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 : станом на 24 листоп. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-п#Text>
- 64.Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
- 65.Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
- 66.Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922- VIII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#>.
- 67.Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
- 68.Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2021 № 1364-р : станом на 7 квіт. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-р#Text>.
- 69.Проекти ЮНІСЕФ для підтримки дітей і батьків. ЮНІСЕФ. 2023 URL: <https://www.unicef.org/ukraine/current-projects-parenting>.
- 70.Проценко О. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія теоретизування та соціальної практики. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21, № 4. С. 47–55.
- 71.Ревть А., Гук О. Арт-терапія у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими потребами. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174).
- 72.Ресурси щодо психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. МОМ Україна. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resursy-shchodo-psykhichnohozdorovya-ta-psykhosotsialnoyi-pidtrymky>
- 73.Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.

2020. № 1. С. 266–271. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-1-42>.
- 74.Різниця між благодійним фондом і громадською організацією. 2025.
URL: <https://www.olson.lviv.ua/statti/riznicya-mizh-blagodijnim-fondom-i-gromadskoyu-organizacieyu.html>
- 75.Рішення у справах «Саргсян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan), №40167/06 [ВП], 16червня 2015 року, пункт 96, і «Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia), №13216/05 [ВП], 16червня 2015 року, пункт 9 URL: <https://hudoc.echr.coe.int> › app › conversion › pdf
- 76.Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1/2 (72). С. 6–11.
- 77.Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_2_8.
- 78.Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 273 с.
- 79.Соціальна робота, її мета і завдання. Школа соціальної роботи імені професора Володимира Полтавця. URL: <https://ssw.ukma.edu.ua/node/6>.
- 80.Статистика ВПО. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, портал статистичних даних Power BI. 2024 URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNDk1ZGY1YjktNTY3NC00ZjE2LTNmMWEtMTE4NjRkYzEzNjY0IiwidCI6IjhhZGRkYTA5LTdjMjQtNGRiYi05ZjdmlTlyYTgwZTUyM2NlOSIsImMiOiI9> .
- 81.Статус ВПО в Україні: що це таке? Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 2022. URL:

https://ombudsman.gov.ua/news_detail/s/status-vpo-v-ukrayini-shcho-ce-take.

82. Тертична Т. та ін. Освіта як засіб покращення емоційного стану внутрішньо переміщених українських дітей в умовах війни. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у професійній підготовці фахівців: методика, теорія, досвід, проблеми. 2023. Т. 69. С. 91–99.
83. Фактори психічної травматизації у внутрішньо переміщених осіб: їх структура та динаміка у часі / Н. О. Марута та ін. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2020. № 1. С. 120–127.
84. Цимбалістий Т. О., Блашак А. В. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. - 2019. - Вип. 4. - С. 126–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_4_2468.
85. Цирковникова І. Психологічне благополуччя в аспекті психологічної культури особистості внутрішньо переміщених осіб. *Гуманітарні студії*. 2022. № 6. С. 83–90.
86. Чепелевська М., Фуштей О. Особливості професійної інтеракції в соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 5, № 27. С. 210–214..
87. Чубук Р. Активізація розвитку асертивності у майбутніх соціальних працівників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 4, № 29. С. 221–227.
88. Шестопалова О. П. Арт-терапія та експресивні психотехніки в роботі центру дитячої творчості та шкільної психологічної служби. *Освітній вимір*. 2022. Т. С. 424–431.
89. Що ми робимо. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/what-we-do>.

- 90.2020 global report on internal displacement. Internal Displacement Monitoring Centre. 2020 URL: <https://www.internal-displacement.org/globalreport/grid2020/>
- 91.Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/>
- 92.Charitable fund. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/charitable-fund> (date of access: 12.04.2024).
74. Charity Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/charity>
- 93.Collins English Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>
- 94.Convention on the Rights of the Child : of 20.11.1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rightschild>.
- 95.Definition of CHARITY. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/charity>.
- 96.Lost at home: The risks and challenges for internally displaced children and the urgent actions needed to protect them. UNICEF. URL: <https://data.unicef.org/resources/lost-at-home-risks-faced-by-internally-displacedchildren/>.
- 97.Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. Official website of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR.). 2000. : URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocolconvention-rights-child-involvement-children> (date of access: 09.05.2024).
- 98.Oxford Learner's Dictionaries URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- 99.Resolution adopted by the human rights council on 17 july 2020. Official website of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).2020.: URL: <https://undocs.org/A/HRC/RES/44/14>.

100. Routledge handbook of environmental displacement and migration. Taylor & Francis. 2018 URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315638843/humanitariancrisesmigrationsusanmartinsanjulawe-erasing-he>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для респондентів

Шановний респондент!

Я, студентка Вінницького педагогічного університету імені М. М. Коцюбинського, кафедри психології та соціальної роботи. Прошу Вас взяти участь в соціально-психологічному дослідженні «Мотивація благодійної активності щодо ВПО в громадах», що проводиться з метою: вивчити готовність населення до благодійної діяльності.

Вам буде запропоновано кілька питань. Виберіть варіант відповіді, найбільш відповідний вашу думку. Анонімність і конфіденційність отриманої інформації гарантується!

Дякую за увагу!

1. Як Ви вважаєте чи варто взагалі займатися благодійністю?
 - 1) Так
 - 2) Ні
 - 3) Не знаю
2. Які способи благодійності для Вас зручні?
 - 1) Перерахування грошей
 - 2) Допомога справою
 - 3) Перерахування грошей і допомогу справою
 - 4) Ніякі
3. Як часто Ви перераховували грошові кошти за останні 6 місяців?
 - 1) Рідше одного разу на 2-3 місяці
 - 2) Один раз на місяць

3) Один раз на тиждень і частіше

4) Інше _____

4. Як часто Ви допомагали в будь-яких справах за останні 6 місяців?

1) Брав участь в 1-2 проектах за 6 місяців

2) Один раз в 2-3 місяці

3) Один раз в тиждень і частіше

4) Інше _____

5. В яких проектах Ви б охочіше взяли б участь?

1) Допомога дітям

2) Допомога дорослим

3) Допомога людям похилого віку

4) Допомога тваринам

5) Екологічні проекти

6) Інше _____

6. Що заважає Вам займатися благодійною діяльністю?

1) не довіряю благодійним організаціям

2) Немає грошей

3) Недостатня інформованість

4) Немає часу

5) Раніше брав участь, це був негативний досвід

6) Не вважаю благодійність доброю справою

7) Інше _____

7. Що допомогло б Вам займатися благодійністю частіше?

1) Розповідь про позитивний досвід знайомої людини

2) Підтримка друзів, членів сім'ї

3) Заохочення з боку суспільства

4) Бонуси за благодійність

5) Більше інформації про подібні заходи

8. Хто повинен бути ініціатором благодійної діяльності?

- 1) Сама людина
- 2) Благодійні фонди
- 3) Держава
- 4) Сім'я, друзі
- 5) Важко відповісти

9. З яких джерел Ви дізнаєтеся про благодійність?

- 1) Телебачення
- 2) Соціальні мережі
- 3) Друзі, сім'я
- 4) Друковані ЗМІ
- 5) Радіо
- 6) Навчальний заклад

10. Чи корисні для людей заняття благодійною діяльністю?

- 1) Так
- 2) Ні
- 3) Важко відповісти

11. Ваша стать

- 1) Чоловіча
- 2) Жіноча
- 3) Важко відповісти

12. Ваш вік _____

Дякую за виконану роботу!

ДОДАТОК Б

**Опитувальник К. Роджерса для визначення
адаптованості / незадаптованості особистості.*****Інструкція***

На всі запропоновані в основному варіанті питальника твердження слід відповісти «так» чи «ні» залежно від того, наскільки ці твердження стосуються вас. Слід прочитати всі твердження і дати відповіді. Тільки тоді результат буде об'єктивним.

Я висуваю до себе підвищені вимоги. В мене великі і серйозні життєві плани. Я прагну постійно вдосконалювати свої знання, формувати якості і вміння, необхідні для досягнення цих цілей.

Я часто сам картаю себе за те, що роблю.

1. Перед людьми, які мене оточують, я ховаю своє обличчя під маскою, щоб приховати те, що в мене на душі.

2. Я часто відчуваю свою меншовартість серед моїх однолітків, у спілкуванні з педагогами, колегами, іншими людьми. Мені здається, що до мене ставляться дещо зневажливо, недостатньо поважають мене, не бачать у мені особистості.

3. У мене теплі, хороші стосунки з однокурсниками, педагогами, з людьми взагалі. Я майже ніколи не конфлікую з ними. Я доброзичлива і рівна в спілкуванні людина.

4. У всіх невдачах, які переслідують мене в житті, я звинувачую тільки себе.

5. Я сумніваюся в тому, що можу сподобатись кому-небудь з дівчат (юнаків).

6. Я відчуваю, що мої зусилля у навчанні, роботі, спілкуванні марні. Я не можу здійснити тих планів, яких прагну.

7. Я відповідальна людина. На мене можна в усьому покластися.

8. Я можу прийняти більшу частину правил і вимог, яких мають дотримуватися люди.

9. Мені бракує власних переконань і правил.

10. У мене часто виникає почуття, нібито я злий на весь світ, усім незадоволений, до всіх чіпляюся, постійно дратуюся, можу зіпсувати настрої тим, хто мене оточує. Важко стримуватися в таких випадках.

11. Я вмію керувати собою і своїми вчинками, наприклад, цілковито відключатися від багатьох розваг, цікавих і привабливих справ у той час, коли потрібно напружено працювати (наприклад, готуватися до контрольної роботи, іспиту або звіту). Самоконтроль для мене не проблема.

12. Усі люди, з якими мені доводилося зустрічатися в житті, як правило, подобаються мені.

13. Мені зараз, у цю хвилину, дуже не по собі. Хочеться все кинути, куди-небудь заховатися.

14. Я схильний бути насторожі з тими людьми, хто чомусь поводить ся зі мною більш по-приятельському, ніж я очікую.
15. Я завжди дотримуюся своїх обіцянок, навіть якщо це мені не вигідно.
16. Я завжди кажу тільки правду.
17. Я ніколи не запізнююся.
18. Усі свої звички я вважаю хорошими.
19. Я завжди легко, вільно і невимушено висловлюю свої почуття в спілкуванні з дорослими, однолітками, маленькими дітьми. Я розкутий, незалежний. Спілкування для мене - задоволення; в ньому я можу розкрити себе, цілковито виявити свою індивідуальність.
20. Найчастіше я легко знаходжу спільну мову з тими, хто мене оточує.
21. Найчастіше в житті я відчуваю себе не ведучим, а веденим: мені не завжди вдається думати і діяти самостійно. Є такі люди, які своєю волею здатні підкорити мене собі.
22. Я відчуваю якусь безпорадність, невпевненість. Мені потрібно, щоб хто-небудь був поряд зі мною, постійно підказував, радив, контролював і підтримував мене.
23. Мені найважче боротися із самим собою.
24. У душі я оптиміст і вірю в краще в усіх сферах життя - в навчанні, в стосунках у колективі, в особистому житті.
25. Навіть тоді, коли мені здається, що мої рішення самостійні, вони все-таки прийняті під впливом інших людей.
26. Я відчуваю неприязнь, антипатію до того, що оточує мене.
27. Більшість людей, які мене знають, добре до мене ставляться, люблять і поважають мене.
28. У мене гарна фігура.
29. Я вибитий з колії. Не можу зібратися, взяти себе в руки, зосередитися, організувати себе для того, щоб моя праця стала ефективнішою, давала мені справжнє задоволення.
30. Я відчуваю млявість, апатію на заняттях (на роботі). Спочатку мені було на них цікаво, а тепер я до них збайдужів. Я не відчуваю піднесення, натхнення і радості від своєї роботи.
31. Найчастіше я можу прийняти рішення і твердо слідувати йому.
32. Я всім задоволений: собою, стосунками з людьми, успіхами в навчанні.
33. Я не дуже довіряю своїм відчуттям, інколи вони мене зраджують.
34. У колі незнайомих людей мені досить важко бути самим собою.
35. Я врівноважений, спокійний, у мене завжди рівний настрій.
36. Я імпульсивний: поривчастий, нетерплячий, запальний.
37. Мені здається, що я бачу те, що відбувається зі мною, не зовсім так, як воно є насправді. Замість того щоб розважливо глянути фактам в

обличчя, тлумачу їх на свій лад, вигадую зайве, тобто моє сприйняття не можна назвати реалістичним.

38. Я намагаюся ніколи не замислюватися над своїми проблемами.

39. Я розважлива, послідовна людина. Мені здається, що здебільшого я поведжуся розумно.

40. Я терплячий у своєму ставленні до людей і приймаю кожного таким, який він є.

41. Я сором'язливий, легко знічуюся.

42. Мені обов'язково потрібні нагадування, підштовхування, щоб довести справу до кінця.

43. Я вважаю себе цікавою, ерудованою людиною, помітною, привабливою як особистість.

44. Я честолюбний. Небайдужий до успіхів, похвали. У тому, що я вважаю важливим, мені треба бути серед найкращих.

45. У процесі навчання, роботи я ні в чому не можу виявити себе, продемонструвати свої здібності, свою індивідуальність, своє «Я».

46. Я відчуваю зневагу до себе зараз.

47. Буває, що я поширюю плітки.

48. Буває, що я говорю про речі, на яких зовсім не розуміюся.

49. Інколи я люблю вихвалитися.

50. У мене бувають такі думки, якими я ні з ким не хотів би поділитися.

51. Я діяльний, енергійний, ініціативний.

52. Загалом я ставлюся до себе добре, яким би я не був.

53. Коли у мене псуються стосунки з кимось із однолітків, мені неприємно, що про це стане відомо всім.

54. Я довго не можу прийняти рішення, а потім сумніваюсь у його правильності.

55. Я наполегливий, напористий. Мені завжди важливо наполягти на своєму.

56. Я незадоволений собою.

57. Я в якійсь розгубленості, все переплелось, змішалось в мене.

58. Я невдаха. Мені просто в усьому не щастить.

59. Я приємна, симпатична, приваблива людина.

60. Я, може, й не дуже гарний (-а) собою, але подобаюся дівчатам (хлопцям) як людина і як особистість.

61. Я зневажливо ставлюся до будь-якого спілкування з дівчатами (жінками).

62. Я зневажливо ставлюся до будь-якого спілкування з хлопцями (чоловіками).

63. У мене легко і спокійно на душі, немає нічого, що сильно хвилювало б мене.

64. Я вмію наполегливо працювати, якщо це потрібно.

65. Я часто буваю стривожений, стурбований, напружений і на заняттях (на роботі), і в спілкуванні.

66. Щоб змусити мене щось зробити, треба як слід наполягти - і я поступлюся, зламаюся.

67. Я відчуваю, що змінююсь, расту, дорослішаю. Мої відчуття стають більш зрілими.

68. Я вважаю себе розумним, таким, що вміє розважливо аналізувати й оцінювати себе та інших.

69. Я відчуваю невпевненість у собі майже завжди і в усьому.

70. Я часто змушений захищати себе, шукати виправдання і обґрунтування своїх вчинків.

71. Я прагну покладатися на власні сили, не розраховуючи на чийсь дописому завжди і в усьому.

72. Я відрізняюся від інших людей.

73. Я не поважаю себе.

74. Я безнадійний. Приймаю рішення і тут же їх порушую. Зневажаю своє безсилля, а вдіяти із собою нічого не можу. В мене немає волі і немає бажання її виробити.

75. Мені все зрозуміло в собі. Я добре себе розумію.

76. Я товариська і відверта людина, легко сходжуся з навколишніми.

77. Я не дуже надійний. На мене не в усьому можна покластися.

78. Мені здається, що в колективі мене недостатньо поважають.

79. Мої сили і здібності цілком відповідають тим цілям, які я ставлю перед собою.

80. Мої думки занадто займає особиста сфера, яка може серйозно вплинути на мої успіхи у навчанні, роботі.

«Ключ»

Шкала об'єктивності (відвертості відповідей): відповіді «так» на твердження 17, 18, 19, 20, відповіді «ні» на твердження 49, 50, 51, 52. Якщо збіглося більше половини відповідей, то всі інші результати потребують певного коригування щодо відвертості відповідей з боку тестованого.

Шкала адаптованості: ствердні відповіді на запитання 1, 2, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 45, 46, 53, 54, 57, 58, 61, 62, 65, 66, 69, 70, 73, 74, 77, 78, 81.

Шкала дезадаптованості: ствердні відповіді на запитання 3, 4, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 23, 24, 27, 28, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 47, 48, 55, 56, 59, 60, 63, 64, 67, 68, 71, 72, 75, 76, 79, 80, 82.

Загальний показник адаптованості визначається відношенням суми ствердних відповідей за шкалою адаптованості до суми ствердних відповідей за шкалою дезадаптованості. Що вище отриманий коефіцієнт, то вище рівень соціально-психологічної адаптованості індивіда.

ДОДАТОК В**Опитувальник «Шкала тривоги Спілберга»**

У рамках цього тесту створені 2-ві підшкали, прочитайте уважно кожне з наведених нижче речень і виберіть одну відповідь залежно від того, як Ви себе почуваєте в даний момент. Над відповідями довго не думайте, оскільки правильних і неправильних відповідей не має.

Варіанти відповідей: ніколи, майже ніколи, майже завжди, завжди.

Шкала ситуативної тривожності

1. Я спокійний.
2. Мені ніщо не загрожує.
3. Я перебуваю в напруженні.
4. Я внутрішньо скутий.
5. Я відчуваю себе вільно.
6. Я засмучений.
7. Мене хвилюють можливі невдачі.
8. Я відчуваю душевний спокій.
9. Я стривожений.
10. Я відчуваю внутрішнє задоволення.
11. Я впевнений у собі.
12. Я нервуюсь.
13. Я не знаходжу собі місця.
14. Я напружений.
15. Я не відчуваю скутості, напруження.
16. Я задоволений.
17. Я стурбований.
18. Я дуже збуджений і мені не по собі.
19. Мені радісно.
20. Мені приємно

Шкала особистісної тривожності

1. У мене буває піднесений настрій.
2. Я буваю дратівливий.
3. Я легко впадаю в розпач.
4. Я хотів би бути таким же щасливим, як і інші.
5. Я тяжко переживаю неприємності та довго не можу про них забути.
6. Я відчуваю приплив сил та бажання працювати.
7. Я спокійний, врівноважений та зібраний.
8. Мене турбують можливі труднощі.
9. Я дуже переживаю через дрібниці.
10. Я буваю цілком щасливим.
11. Я все приймаю близько до серця.
12. Мені не вистачає впевненості в собі.
13. Я відчуваю себе беззахисним.
14. Я намагаюся уникати критичних ситуацій і труднощів.
15. У мене буває хандра.
16. Інколи, я відчуваю себе невдахою.
17. Я буваю задоволений.
18. Всілякі дрібниці відволікають та хвилюють мене.
19. Я врівноважена людина.
20. Мене охоплює неспокій, коли я думаю про свої справи та турботи.